in hoc vinc.

BISERICA ORTHODOXĂ ROMÂNĂ

Jurnalu Periodicu Eclesiasticu

ANUL VII-lea No. 11.

NOEMVRIE

TABELA MATERIEĬ

BUCUREŞTĬ

TIPOGRAFIA CĂRŢILOR BISERICEŞCĬ

34, Strada Principatele-Unite, 34.

1883.

ANUL VII. BUCURESTI NOEMBRE 1883 No. 11

BISERICA ORTHODOXĂ ROMÂNĂ

JURNALŬ PERIODICŬ ECLESIASTICŬ

APARE O DATA PE LUNA

„Predica cuvêntul“

II. Tim. IV. 2.

Petru Movilă

(Biografia)

(Urmare, vedĭ No. X an. VII).

IV.

Educaţiunea şi instruirea luĭ Petru Movilă, cu circumstările istorice şi familiare. Dacă este adevĕrată teoria, că *persónele istorice sûntŭ resultatul circumstărilor*, atuncĭ caracterul şi activitatea istorică a luĭ Petru Movilă sûntŭ icóna credinciósă a educaţiuneĭ şi a circumstarilor, în care s'a desvoltatŭ germenele sufletuluĭ seŭ. Dotatŭ cu unŭ spiritŭ capabilŭ şi activŭ, Petru Movilă ni se presintă în totŭ cursul vieţeĭ luĭ, ca o persónă, ce se rădică de-asupra cerinţelor unuĭ omŭ de rôndŭ. Din copilărie a fostŭ deprinsŭ cu contemplaţiunĭ maĭ înalte şi şĭ-a avutŭ în viéţă idealurĭ, care îlŭ presintă, ca pre o icónă al uneĭ familiĭ religióse şi specialminte ortodocse, ca fiiŭ al unuĭ boerŭ şi domnitorŭ românŭ, crescutŭ în nobleţa poloneză, şi ca persónă, asupra căruia circumstările vieţeĭ istorice ale timpuluĭ aŭ pusŭ timbrul lor şi aŭ făcutŭ din Petru Movilă bărbatul lupteĭ şi al activităţeĭ publice. Dar noĭ în acestŭ capitul să urmărimŭ în modŭ specialŭ *tóte* acele condiţiunĭ de educaţiune, instruire

și circumstările, care aŭ făcutŭ din Petru Movilă barbatul activităţeĭ sociale și religióse.

Religiositatea și în special ortodocsia era caracteristica de distincţiune a familiilor boerescĭ din seculul al XVII, precum și cavalerismul militarŭ. A fi nobilŭ, pentru boerulŭ românŭ, precum și pentru celŭ polonŭ, însĕmna a lucra pentru legea părintéscă și a avea unŭ stégŭ în armata românéscă. Petru Movilă a fostŭ fiiul luĭ Simeon, nepotul luĭ Ieremia și al luĭ Ioan Movilă, și el încă din copilaria sa a vĕḑutŭ pre rudele séle lucrândŭ pentru prosperitatea ortodocsieĭ în frăţia de Liov (a) și trăindŭ cu părintele seŭ în Nordul Moldoveĭ, când acesta era pârcălabŭ de Chotin, el era în relaţiunĭ copilărescĭ cu fiiĭ nobililor polonĭ, cariĭ, cum vomŭ vedea în curênd, trebuéŭ să-șĭ facĕ educaţiunea în armată. Inse și mama luĭ Petru Movilă, Margarita, în timpul, când ea rĕmâne singura educatrice a fiilor seĭ, adecă după mórtea luĭ Simeon Movila (1607), se vede afi dominată de preocupaţiunea, ca să dea fiilor sĕĭ o educaţiune religiósă și anume în sensul Bisericeĭ ortodocse. Margarita Movilă, observândŭ că între profesorul copiilor sĕĭ și în special al luĭ Petru Movilă, care era acum de 14 anĭ, se născuse o dispută religiósă cu preuţiĭ din Lavra de Liov, ce serviaŭ în casa eĭ, cere ecsplicaţiunile respective dela părinţiĭ lavrioţĭ și în cele de pre urmă, pentru a se asigura și maĭ bine de ortodocsismul profesoruluĭ, îlŭ trămite la Liov (b).

Ómeniĭ, ce încunjuraŭ pre Petru Movilă în casa părinţilor seĭ, eraŭ de o religiositate particulară și eĭ cu viéţa lor aŭ lăsatŭ o impresiune adîncă asupra sufletuluĭ seŭ, făcêndu-lŭ, ca să-ĭ imiteze și să-șĭ aducĕ aminte cu cea maĭ mare plăcere kĭar în maturitate de faptele lor religióse. Éca ce ni spune kĭar Petru Movilă despre unul din servitoriĭ caseĭ luĭ Simeon Movilă; și aicĭ se istorisesce unŭ faptŭ, petrecutŭ în copilăria luĭ Petru Movilă la 1610, și în mônăstirea Suceviţa.

(a) Veḑĭ citatele de maĭ sus, relative la ajutórele Movilescilor faţă cu lavra de Liov, și care fapte s'aŭ petrecutŭ în copilăria luĭ Petru Movilă, adecă între aniĭ 1596—1607, cândŭ elŭ a atinsŭ etatea de 11 anĭ.

(b) Supl. ad Hist. Rus. monum. No. CLXXXIX—CXCII. 4.

„Бѣ нѣкто юноша, именемъ Стефанъ, слꙋжа ꙋ родителей моихъ, родомъ рꙋсинъ отъ Каменца Подольскаго, кравецъ хꙋдожествомъ, смиренъ, чистъ, благоговѣйнъ и никогда же правила церковнаго якъ же инокъ оставляше. Единою же, по обычаю своемꙋ, въ полꙋнощи въставъ на молитвꙋ клеврѣтъ же ради своихъ, иже въ единомъ же домꙋ спахꙋ, да не рꙋгаются емꙋ (всегда бо, егда видяхꙋ его молящися, рꙋгахꙋсь емꙋ), изыйде вонъ и внѣ моляшеся. Молящꙋсь же емꙋ со слезами, свѣтъ велій осія его, онъ же пристрашенъ бывъ воззрѣвъ на небо и видѣ крестъ велій отъ звѣздъ свѣтло сіяющъ и слыша гласъ глаголющъ къ себѣ: человѣче, изыйди отъ міра и

„Era unŭ tînĕrŭ óre-care cu numele Stefan, *ce servia la părinţiĭ meĭ,* de némŭ rusinŭ (rusŭ) din Cameniţa Podolieĭ, frumosŭ ca o cadră, umilŭ, curatŭ, piosŭ şi care nu lăsa nicĭ o dată canonul bisericescŭ, ca unŭ călugĕrŭ. O dată, dupre obiceĭul luĭ, sculându-se la méḑul nopţeĭ pentru rugăciune, spre a nu rîde de dînsul tovarăşiĭ seĭ, ce dormiaŭ în aceiaşĭ casă cu dînsul, (căcĭ tot-de-una vĕḑêndu-lŭ că se rógă, îlŭ înjuraŭ), a eşitŭ afară şi se ruga acolo. Decĭ, rugându-se cu lacrimĭ, o lumină mare l'a luminatŭ pre dînsul şi înfricoşându-se, s'a uitatŭ la ceriŭ şi a vĕḑutŭ o cruce mare din stele, ce lumina fórte şi a auḑitŭ glasŭ, ce-ĭ ḑicea: „omule eşĭ din lume şi mergĭ în mônăstire şi acolo, retrăgêndu-te, ca-

иди въ монастырь, и тамо потщивсѧ обрѧщеши покой. Се же вѣдѣвъ и слышавъ, паче страшенъ паде на лица своемъ, обѣщасѧ инокъ быти, рече: ѧко же Ты, Господи Іисусе Христе, Боже мой хощеши настави мѧ и пойду въ истиннѣ Твоей. И тако на утріи моли родителей моихъ, да отпустатъ его, они же не хотѧху, вельми бо послушливъ и добръ бѧше юноша. Онъ же, и не хотѧщимъ имъ, отъиде и въ Сочавицкій монастырь, въ молдовлахійской земли сущій, вшедъ, отвергъ міра, бысть искусенъ инокъ и нарекоша ему имѧ Афанасіе. Се же сущу мн въ монастырѣ Сучавицѣмъ въ лѣто ҂ахі (1610), септѧбра мѣсѧца въ ке день, самъ сего Афанасіѧ повѣда-

ută linisce". Vědêndŭ și audindŭ acestea și spăĭmêntându-se fórte, a cădutŭ pre fața sa, făgăduindŭ că se va face călugĕrŭ și dicêndŭ: „Dupre cum tu voĭescĭ, Dómne Iisuse Christóse Dumnedeul meŭ, învață-mĕ și voiŭ merge în adevérul teŭ". Și așa diminéța a rugatŭ pre părinții meĭ, ca să-lŭ elibereze, iar eĭ nu voiéŭ, căcĭ fórte ascultătorŭ și bunŭ era tînĕrul. El însĕ nu voiea să nu se ducĕ și întrândŭ în mônăstirea Sucevița, ce este în pămêntul Moldo-Valachieĭ, s'a lepădatŭ de lume, făcêndu-se călugĕrŭ distinsŭ și dicêndu-șĭ Atanasie. Iar acésta mi s'a întâmplatŭ mie însumĭ, ca să audŭ pre acestŭ Atanasie, povestindŭ în mônăstirea Sucevița la anul 1610, luna Septemvrie în 25 dile, când a fostŭ întrebatŭ

ющя се слышахъ, егда възпрошахомъ его, чесо ради отбѣже отъ родителей моихъ и како бысть мнихъ. Написахъ же, да увѣмы, како Богъ любитъ измлада въ чистотѣ и въ молитвахъ пребывающихъ и всегда Ему служащихъ, и акъ и Самъ къ нимъ бесѣдуетъ и путь спасенїя показуетъ въ честь и славу Своего неприступнаго Божества, Ему же слава во вѣки. Аминь“.

pentru ce a fugitŭ dela părinţiĭ meĭ şi cum s'a făcutŭ el monachŭ. Şi am scrisŭ, ca să se scie, cum D-ḑeŭ iubesce din tinereţă pre ceĭ, ce se ocupă de curăţenie şi de rugăciunĭ şi pre ceĭ ce-lŭ ascultă, şi că el singurŭ conversază cu dînşiĭ şi li arată calea mântuireĭ în cinstea şi mărirea divinităţeĭ séle ceĭ nestrăbătute, căria i-se cuvine mărire în seculĭ amin“ (a).

Viéţa familiară şi casnică are o mare influinţă asupra copiilor, şi faptele petrecute cu membriĭ de acţiune aĭ familieĭ lor, lĭ determină caracterul şi ĭĭ făcŭ, ca să devinĕ nisce imitatorĭ consciincioşĭ. Cu circumstările însĕ politice şi sociale sufletul omuluĭ tînĕrŭ se formézā şi ele sûntŭ elementele decisive, care ĭĭ determină primele acţiunĭ din viéţa luĭ socială. Petru Movilă a avutŭ de imitatŭ fapte religióse, ce se datorescŭ membrilor familieĭ luĭ, ĭar propagandele papale, care pre la finele seculuiuĭ al XVI şi începutul celuĭ al XVII-lea daŭ lupte ortodocsieĭ, aŭ făcutŭ din dînsul apărătorul şi kiar parintele ortodocsieĭ moderne. Dar maĭ special:

Bunul luĭ Petru Movilă, logofĕtul Ioan, după ce a lucratŭ

(a). Acestŭ faptŭ s'a petrecutŭ la 14 anĭ aĭ etăţiĭ luĭ P. Movilă şi el este ecspusŭ în acestŭ modŭ pre la aniĭ 1627, când P. Movilă se afla în Lavra de Kiev, de unde ne-a conservatŭ şi alte fapte, ce se păstrézā în manuscriptul autografŭ, comunicatŭ noĭ de către D. N. Laşcu, studentŭ în Academia de Kiev şi pre care le vomŭ reproduce în cursul acesteĭ biografiĭ. Acéstă istorisire este ecspusă pre fóia 19 a manuscriptuluĭ.

tótă viéţă pentru binele comunŭ şi a înḑestratŭ maĭ multe Bisericĭ şi mônăstiri, şi-a terminatŭ viéţa în călugĕrie, numidu-se Ioanikie şi despre care faptŭ atestă kiar fiiul seŭ, Ieremia Movilă prin documentul dela 1606, Maĭ 12, datŭ mônăstireĭ Secul şi ḑicêndŭ : „Ioan Movilă logofĕtŭ, care în viéţa monachală s'a numitŭ Ioanikie“ (a). Ieremia şi Simeon Movilă aŭ deprinsŭ pre fiiĭ lor şi în special pre Petru Movilă cu totŭ feliul de acte, pentru prosperitatea Biserice ortodocse şi kiar li-aŭ lăsatŭ şi nisce norme scrise, cu care să-şĭ reguleze viéţa. Aşa tot în documentul de maĭ sus Ieremia Movilă ḑice : «Din copilaria nóstră dupre o dorinţă de D-ḑeŭ iubitóre şi o disposiţiune a inimiĭ am ţinutŭ cu totŭ dinadinsul la întărirea, cinstirea şi înfrumuseţarea S-teĭ Bisericĭ» (b). De altă parte stabilesce Ieremia Movilă, că : «*întărindŭ şi înfrumuseţândŭ Biserica*, (cine-va) *întăresce şi îşĭ înfrumuseţéză sufletul sĕŭ*» *şi* «*ferice de bărbatul, care nu cruţă avuţia cea trecĕtóre pentru ómeniĭ luĭ D-ḑeŭ şi S-tele mônăstirĭ*» (c). Aceste şi alte principiĭ de domeniul viéţeĭ sociale, ale celor de aprópe aĭ luĭ Petru Movilă aŭ făcutŭ din dînsul unŭ tînĕrŭ românŭ, ce-şĭ-a iubitŭ Biserica părinţilor séĭ cu înfocare.

Propagandele Bisericeĭ papale, care în copilăria luĭ Petru Movilă bântuiaŭ Ţerile Românilor şi Rusia de Apusŭ şi Méḑă-ḑi, încă aŭ contribuitŭ fórte mult la petrificarea ortodocsieĭ din sufletul luĭ Petru Movilă. Petru Cercel, fiiul Domnitoruluĭ Moldoveĭ Pĕtrascu, dorindŭ, ca să apuce din mâna Mirceşcilor domnia Valachieĭ, a rugatŭ pre Papa Gregorie al XIII-lea, ca să-lŭ ajute în scopul seŭ, şi el va primi catolicismul şi va face, ca să se propage şi în ţéră. De aceia Papa în anul 1583 ordonă misionaruluĭ Posevin, ca să plece în Moldova şi Valachia şi să se ocupe de răspândirea catolicismuluĭ între Românĭ. (d) Nu scimŭ cu date positive ce pro-

(a). Chronica Romanuluĭ P. S. Melchisedec. Bucureştĭ 1881. Part. I pag. 25. Aicĭ documentul în originalŭ.

(b). Ibid. pag. 23.

(c). Ibid. pag. 23—24.

(d) Александрійскій Патріархъ Мелетій Пигас и его участіе въ руск. Церкви. Кіевъ. 1872. И. И. Малышевскій. pag. 321.

grese a făcutŭ propaganda papală în țara românéscă, dar ni este cunocutŭ, că în luna luĭ Aprilie anul 1583 Patriarchul de Constantinupol, Ieremia, a trămisŭ în aceste laturĭ pre Nicefor și Dionisie, în calitate de Ecsarchŭ aĭ Patriarchieĭ și pentru apărarea ortodocsieĭ. Și de altă parte maĭ cunóscemŭ, că, deși Papa la începutul anuluĭ 1585 numeșce pre Petru Cercel „vir catholicus, cumque sancta sæde conjuctissimus = bărbatul catolicŭ și unitŭ fórte cu S-tul scaunŭ", Domnitorul a trebuitŭ să părăsiască țéra, lăsând'o în mânele ortodocsiștilor, carĭ aŭ adusŭ de Domnitorŭ pre Michnea din familia Mirceștilor. (a).

Supăratŭ fiindŭ Petru Șkiopul în domnia a doa a Moldoveĭ de cătrĕ Pórta Otomană, Ioan Potcóvă și Ștefan, fiiul luĭ Alecsandru, se vede nevoitŭ a se arunca în brațele partideĭ, ce'șĭ avea radimul în Ștefan Batori, Regele Poloniеĭ. Odată ajunsă la putere partida, ce credea a ținea domnia cu ajutorul Polonilor, propagandele Biseriсеĭ papale ĭarășĭ căpătă locŭ în Țéră, ca și pre timpul luĭ Ioan, supranumitŭ Sasul, dar acum cu scopul de a lucra contra propagandelor protestante, ce se răspândiaŭ între Sașiĭ și Maghiariĭ din Moldova. De aceia Petru Șkiopul la 1587 Septembrie 5, prin secretarul seŭ Bartolomeĭ Brut, albanezŭ de origine, scrie nunțiuluĭ patalŭ din Polonia, ca să trămiță iezuițĭ, cariĭ ar înăbuși ieresia, protestantismul, și arătândŭ, că Domnitorul, sătulŭ de neorânduelele cleruluĭ grecŭ, este gata a se uni cu Biserica papală. (b) Ca rĕspunsŭ la o asemenea propunere din partea luĭ Petru Șkiopul, Papa, Nunțiul papalŭ și alte persóne catolice îĭ scriŭ, că el unindu-se cu Biserica papală, va avea sprijinul și protecțiunea Regeluĭ Polonieĭ. La Ianuarie și Octomvrie 1588 Petru Șkiopul scrie din noŭ Papeĭ, mulțumindu-ĭ pentru ajutorul politicŭ și rugându-lŭ încă o dată pentru nimicirea eresie protestantismuluĭ. (c) Tot în acestŭ sensŭ a scrisŭ Papeĭ și Metropolitul Gheoghie Movilă, se înțelege, că din ordinul luĭ Petru Șkiopul. Și ca probe pal-

(a) Ibid. Cfr. Хроніка Ромънілор. Шінкаі. Іașĭ. 1853. T. II. pag. 238, an. 1585.
(b) Opera citată a D. Molișevski pag. 325.
(c) Idem pag. 328.

pabile, că tóte aceste oferte, făcute papismuluĭ de cătrĕ Domnitorul și Metropolitul Țereĭ, eraŭ numaĭ mijlóce pentru scopurĭ politice, vomŭ aminti lectorilor noștri, că Metropolitul Gheorghie obține dela Papa concesiunea, ca catoliciĭ din Moldova să se ține de calendarul iulianŭ, și ce e maĭ caracteristic, Petru Skiopul cu Metropolitul Gheorghie, primescŭ pre Patriarchul de Constantinupolŭ, Ieremia, ce se întorcea din Rusia, cu cinstea cea maĭ mare și îlŭ dăruescŭ cu 2000 galbeni. (a) In astŭ feliŭ de circumstărĭ istorice și frământaturĭ din partea propagandelor papale, se suĭe pre tronul Moldoveĭ familia Movilescilor, a căria partidŭ, deși îșĭ avea radimul politicŭ tot în Regiĭ Polonieĭ, face, ca cu sacrificiul secsuluĭ femeninŭ din familia Movilescilor, să se salveze interesele cele marĭ ale Țereĭ, între care în modŭ specialŭ ortodocsia și tot-o-dată sub influența acestor circumstărĭ politice se forméză copilul, care în urmă a devenitŭ părintele ortodocsieĭ moderne.

Și în adevĕr. Ieremia și apoĭ Simeón Movilă, suindu-se pre ronul Țereĭ cu ajutorul Polonilor, nu putea să se arăte adversarĭ fățișĭ aĭ propagandelor catolice. Eĭ li-aŭ toleratŭ unŭ gradŭ óre-care de activitate și li-aŭ permisŭ, ca cu îngăduirea domnéscă, să-șĭ pótĕ desfășura întru cât-va activitatea lor. Și acéstă toleranță a luĭ Ieremia Movilă, ce a permisŭ desfășurarea activitățeĭ propagandelor între Sașĭ și Maghiariĭ Moldoveĭ, a făcutŭ pre Cardinalul Borghese, ca în instrucțiunile din 1606, date Episcopuluĭ Simonett, să se felicite de disposițiunile luĭ Ieremia și ale luĭ Simeon Movilă și să crédĕ, că succesele Episcopuluĭ din ordinul Franciscanilor se resfrângŭ asupra Românilor, și nu asupra locuitorilor de altă naționalitate, cum eraŭ Sașiĭ și Maghiariĭ, veniți și așe̦dațĭ în Moldova din Transilvania și cariĭ, stabilindu-se între Românĭ, începuse a perde din devotamentul lor pentru religia catolică și a se ținea kĭar de Biserica locuitorilor autoctonĭ aĭ Țereĭ (b). Dar noĭ, ca istoricĭ, trebue să cumpănimŭ între dînsele tóte datele istorice ale timpuluĭ și să punemŭ maĭ

(a) Ve̦dĭ opera D. Malișevski dela pag. 321 — 332.
[b] Relacye nunciuszov apostolskich ii nuch osób o Polsce. Paris. 1864. II, 100.

multă basă pre acte, efectuate public şi cu caracterŭ obligătorŭ pentru părţile, ce le-aŭ subscrisŭ, de cât pre nisce relaţiunĭ, care putéŭ să aĭbă de motivŭ entusiasmul, şi de scopŭ recomendaţiunea, séŭ şi reclama pentru nisce succese, calculate în viitorŭ. Aşa, după ce reamintimŭ lectorilor noştri îngrijirea luĭ Ieremia Movilă pentru ortodocsia din Liov, (a) presentămŭ aicĭ unŭ ecstractŭ din diploma luĭ Sigismund al III-lea Regele Polonieĭ, de unde se vede îngrijirea luĭ Ieremia pentru ortodocsia Moldoveĭ din 1597, imposibilitatea Regeluĭ celuĭ maĭ catolicŭ, de a veni în ajutorul propagandelor, precum şi valórea cea mare, ce se punea în acelea timpurĭ pre legea stramoşéscă şi privilegiile Ţĕreĭ.

Prouincia ipsa Moldauia cum suis territorijs in limitibus suis manere et conservare debet, legibusque et institutis pristinis regetur et administrabitur, vectigalia illius Prouinciæ administrabuntur, dispensabuntur et erogabuntur a Palatino inprimis ad utilitatem publicam et statum illius Prouinciæ et securitatem tuendam et conservandam. Iudicia etiam ad normam in illa receptam et usitatam tractabuntur, usum religionis Græcæ liberum, *intactumque habere debent*.

«Insuşĭ provincia Moldoveĭ cu teritoriile séle trebue să rĕmâne şi să se conserve în limitele eĭ; se va guverna şi administra dupre legile şi instituţiunile eĭ cele vekĭ; dările acesteĭ Provinciĭ se vorŭ administra, distribui şi întrebuinţa maĭ întâiŭ pentru usul comunŭ, prosperitatea acesteĭ provinciĭ şi pentru păstrarea şi conservarea securităţeĭ. Dreptatea se va tracta dupre norma admisă şi usitată acolo, (şi) *usul religiuneĭ grece trebue să fie liberŭ şi* **neatinsŭ**». (b)

Şi pentru ca să ne convingemŭ de influenţa, ce aŭ avutŭ asupra sufletuluĭ luĭ Petru Movilă circumstările istorice, în care el şĭ-a făcutŭ copilăria şi şĭ-a formatŭ caracterul sĕŭ religiosŭ, dămŭ aicĭ unŭ faptŭ, petrecutŭ pre timpul luĭ Michaĭ Bravul în Alba Iulia şi în copilăria luĭ Petru Movilă, pre care ni l'a conservatŭ însuşĭ Petru Movilă în notele séle autografe :

(a) Vedĭ locurile citate maĭ sus.

(b) Orbs Polonus Okolskiego II, 230 cfr Thesaur de monum. istorice A. P. Ilarian. Bucureştĭ, 1862 T. II, pag. 146.

„Єгда Михаилъ воєвода, господаръ земли Оугровлахійской, изгна Батера Андреаша пріатъ скипетръ Семиградскаго воєводства, пріидєвъ стѹлєшній градъ, нарицаемый Бѣлградъ, и въсхотѣ цер ковь православнѹю тамо въ градѣ создати: Іереє же и граждане и вси бояре латинскіа сѹщіи вѣры, несъизволахѹ емѹ създати, глаголющє себе православныя быти вѣры, и сего ради не хотахѹ чѹждыя вѣры церковь во градѣ своємъ имѣти. Господарь же глаголаше: вы нѣсте правыя вѣры исповѣдници, не имате бо благодати Свѧтаго Дѹха въ своей церкви, мы же правовѣрни сѹще, дѣйствительнѹю силѹ благодати Свѧтаго Дѹха имамы, иже и дѣломъ показати всегда гото-

Când Michail voevodŭ, Domnul Țĕreĭ Ungro-Vlachieĭ, alungândŭ pre Bater Andreașĭ și luândŭ sceptrul domnieĭ Transilvanieĭ, a venitŭ în orașul capitală, ce se numesce Alba Iulia și a voitŭ, ca să construiascĕ acolo în orașŭ Biserică ortodocsă. Dar Preuțiĭ și cetățeniĭ și toțĭ boériĭ, fiindŭ de legea latină, nu-ĭ permitéŭ luĭ să construiascĕ, numindu-se pre sine, că sûntŭ de legea ortodocsă și pentru acésta nu voiescŭ să aibă în orașul lor Biserică de altă lege. Domnitorul lĭ-a ḑis : „voĭ nu sûntețĭ mărturisitorĭ aĭ credințeĭ celeĭ drepte, căcĭ nu avețĭ darul St. Spiritŭ în Biserica vóstră;“ ĭar èĭ (ḑicéŭ) „noĭ sûntemŭ dreptcredinciosĭ și avemŭ puterea cea adevĕrată a daruluĭ St. Spiritŭ, pre carea

ви Божіею помощію есмы. Они же прѣнѣемъ словесъ и съ глаголаніемъ хотаху показати сіе, онъ же рече: ни, не словопреніемъ, нъ дѣломъ хощу да покажете, или азъ да покажу въ увѣреніе всѣмъ. Они же рѣша: како убо показати имамы, нѣсть бо мощно инако, аще не отъ божественныхъ писаній словомъ изъявити. Онъ же рече: въ словопрѣніяхъ трудъ безъ конца есть, нъ кромѣ словопрѣнія въскорѣ, се Богу поспѣшествующему, мы показати можемъ: идемъ, рече, посредѣ града и тамо воду чисту да принесутъ и мой Архіерей съ своими іереи предъ всѣми посвятитъ ю, такожде и ваши тамożде особо да творятъ, и тако посвятивше, въ вашей вели-

sûntemŭ gata cu ajutorul luĭ D-ḑeŭ a o arăta tot-dé-una“. Eĭ voiéŭ să dovediască acésta în dispută de cuvinte şi cu doveḑĭ. Iar el ḑicea: „nu, nu în dispută, ci cu fapta voiescŭ să dovediţĭ, séŭ eŭ voiŭ dovedi, spre încredinţarea tuturor.“ Eĭ apoĭ ḑicŭ: „cum va trebui să dovedimŭ, nu este cu putinţă altŭ-feliŭ, de cât să arătămŭ cu cuvêntul scripturilor sânte.“ Iar el ḑise: „disputa de cuvinte este o ostenélă fĕrĕ de sfêrşitŭ, dar, afară de dispută, noĭ vomŭ putea să dovedimŭ cu ajutorulŭ luĭ D-ḑeŭ, celuĭ ce ajută curêndŭ. Mergemŭ, ḑise, în mijlocul oraşuluĭ şi acolo să aducĕ apă curată şi Archiereul meŭ cu preuţiĭ luĭ să o sânţiascĕ înaintea tuturora; tot aşa să facĕ şi aĭ voştri acolo deosebĭ şi

цей церкви до м҃ дней, запечатлѣвше и азъ и вы своими печатми и воду и церковныѧ двері, поставимше въ особенныхъ сосудѣхъ заключимъ. Ихъ же убо нетлѣнна пребудетъ, акъ же нынѣ отъ источника взята будетъ, сихъ вѣра истинна есть, а ихъ же растлѣетсѧ и вѣра зла есть. Аще же убо моѧ вода нетлѣнна, акъ же уповаю на Бога пребудетъ, не възбранно съизволите ми церковь создати, аще же ни, то по хотѣнію вашему не създамъ. Они же вси единогласно возопиша: добрѣ, добрѣ, будѣ тако. На утріи же изыйдѣ господарь со всѣми боляры и съ двором своимъ на тръжищи, по обычаю съ литіею и епископъ и іерее

sânțind'o, în Biserica vóstră cea mare pĕnĕ la 40 ḑile să o punemŭ și să o închidemŭ în vase deosebite, pecetluindŭ și eŭ și voĭ cu pecețile nóstre și apa și ușele Bisericeĭ. Și deci a cărora va rĕmânea nestricată, ca când ar fi luată acum din izvorŭ, acelora este dréptă legea; ĭar a cărora se va strica, să fie și legea rea. Căcĭ, décă apa mea va rĕmânea nestricată, dupre cum sperezŭ în D-ḑeŭ, fĕrĕ cuvêntŭ să 'mĭ permitețĭ mie a zidi Biserică, ĭar décă nu, conform voințeĭ vóstrĕ, nu voiŭ zidi.“ Decĭ eĭ toțĭ aŭ strigatŭ cu unŭ glasŭ: „bine, bine, să fie așa.“ Diminéța a eșitŭ Domnitorul cu toțĭ boiérriĭ și cu curtea sa în piéță, dupre obiceiŭ cu litie (a) și cu dînsul Episcopul și preuțiĭ cu crucea, cu lumînărĭ și cu cadelnițe și stândŭ la unŭ locŭ pregătitŭ, a făcutŭ sânți-

(a) In locŭ de litanie. Vorbele litie și litanie vinŭ dela cuvintele grecescĭ λειτὸς = publicŭ și λειτανεία = serviciul publicŭ.

съ нимъ съ кресты, со свѣщи же, и съ кадилы, и на оустроенномъ мѣстѣ ставше, великое освѧщеніе водѣ сотвориша, молѧщеса вси съ слезами и въздыханими, да прославитъ Богъ православнѹю вѣрѹ, зловѣрныѧ же да постыдитъ. Латинници же такожде особь тамożде предъ всѣми, по своемѹ обычаю, освѧтиша водѹ и солію осолиша, и тако освѧщъше, кождо въ особномъ сосѹдѣ влѣаша свою свѧщеннѹю водѹ и обоихъ странъ печатми оба сосѹда запечатлиша, и внесше въ великой поставиша латинской церкви и, заключивше двери, запечатлѣша и отъидоша. По вса же дни прилѣжно господарь съ епископомъ и іереи и съ всѣми православными молѧше поста. Такожде и

rea cea mare a apeĭ, rugându-se toţĭ cu lacrimĭ şi suspine, ca să prémăriascĕ D-ḑeŭ credinţa ortodocsă, ĭar pre rĕŭ-credincioşĭ să-ĭ ruşineze. Şi Latiniciĭ la oparte înaintea tuturor a sânţitŭ dupre obiceiul lor apa şi cu sare a sărat'o, şi sânţindu-se astŭ-feliŭ, fie-care în vasŭ particularŭ a turnatŭ apa sa sânţită şi aŭ pecetluitŭ ambele vase cu peceţĭ pre amândoĕ părţile şi aducêndu-le, le-aŭ pusŭ în Biserica cea mare a Latinicilor şi înkiḑêndŭ uşile, le-aŭ pecetluitŭ şi s'aŭ dusŭ. In tóte ḑilele Domnitorul cu Episcopul, cu preuţiĭ şi cu toţĭ creştiniĭ se rugaŭ, ajunândŭ. Tot aşa aŭ făcutŭ şi Latiniciĭ. Trecêndŭ doĕ-ḑecĭ şi cincĭ de ḑile, dupre descoperirea luĭ D-ḑeŭ, a venitŭ la Domnitorul Episcopul şi i-a ḑisŭ: „Dómne, kĭamă Latiniciĭ şi pre preuţiĭ lor şi nu ascepta ḑioa a patru-ḑecea, cea stabilită;

латинницы творахꙋ. Минꙋвшимъ же двадцатиипятимъ днямъ, по Божію откровенію, пріиде къ немꙋ епископъ и рече: господарю, призови латинники и ихъ іерея и не жди ꙋстановленнаго дня четыредесятаго; идемъ къ церкви и отпечатлѣвше, отверзѣмъ двери, и ꙋзриши благодать Божію и акъ вѣрныи раби его, истинно ꙋповающіи нань не постыдатся. Господарь же, призвавъ вся, по свѣтꙋ епископа иде къ церкви, и отвързше двери, внидоша вси и впрьвыхъ православный епископъ преклонь колѣнѣ съ слезами помолися Богꙋ, глагола: Боже, едине въ Троицѣ Свѧтѣй славимый и покланяемый, акъ же древле праведнаго Твоего Илію въ извѣщеніе

mergemŭ în Biserică și despecetluindŭ, să deskidemŭ ușile și să vedemŭ darul luĭ D-ḑeŭ și ca nisce servitorĭ credincioșĭ, ce se încredŭ cu tótă speranța, nu ne vomŭ rușina". Iar Domnitorul kiemândŭ pre toțĭ, dupre sfatul Episcopuluĭ, a mersŭ în Biserică și deskiḑêndŭ ușile, aŭ întratŭ toțĭ și întâiŭ Episcopul ortodocsŭ a plecatŭ genukile și cu lacrimĭ s'a rugatŭ luĭ Dumneḑeŭ ḑicêndŭ: „D-ḑeule, unule în Treime sântă, prea mărite și înkinate, dupre cum în vekime aĭ ascultatŭ pre dreptul teŭ Ilie cu focŭ întru arătarea adevěruluĭ teŭ și aĭ rușinatŭ pe ceĭ necredincĭoșĭ, încă și acum audi-mě pre mine nevrednicul șerbul teŭ și pre toțĭ șerbiĭ teĭ ceĭ credincioșĭ, ce se află aicĭ, nu pentru demnitatea nóstră, ceia ce nóĭ nu avemŭ, dar pentru prea-mărirea numeluĭ teŭ celuĭ sântŭ și pentru întărirea adevěrurilor celor

Твоеѧ истины ꙋслышалъ еси огнемъ и посрамилъ еси ꙁлочестивыхъ, сице и нынѣ ꙋслыши мѧ недостойнаго раба Твоего и всѣхъ предстоѧщихъ вѣрныхъ рабъ Твоихъ, не ради достоинства нашего, его же не имамы, нъ славы ради имени Твоего Свѧтаго и ꙋтверждениѧ ради истины, ѧже въ тѧ, нашеѧ вѣры, ѧви неотъемлемꙋю благодать Свѧтаго Дꙋха отъ воды сеѧ, нетлѣнїемъ еѧ, да ꙋвидѧтъ вси предстоѧщїи, ѧкъ во единой точїю восточной греческой Твоей съборной церкви истинна есть вѣра и дѣйствителнаѧ благодать Свѧтаго Дꙋха; Ты бо единъ еси благословай и свѧтай всѧческаѧ, Боже нашъ, и Тебѣ славꙋ возсылаемъ Отцꙋ и Сынꙋ и Свѧтомꙋ Дꙋхꙋ, ны-

dintru Tine, a credinţeĭ nóstre, arată darul celŭ nestricatŭ al S-luĭ Spiritŭ în apa acésta, cŭ nestricăcinnea eĭ, ca să vaḑĕ toţĭ ceĭ de faţă, că numaĭ în Biserica Ta cea de Rĕsăritŭ este credinţa cea adevĕrată şi darul celŭ adevĕratŭ al S-luĭ Spiritŭ; căcĭ tu singurŭ eştĭ celŭ ce bine-cuvintezĭ şi sânţescĭ tóte, D-ḑeul nostru, şi ţie mărire înălţămŭ, Tatăluĭ şi Fiiuluĭ şi sântuluĭ Spiritŭ, acum, şi pururea şi în seculiĭ seculilor amin.“ Decĭ sculându-se şi cântându : „*Domnul este luminarea mea şi Mântuitorul meŭ, de cine mĕ voiŭ teme*“, a despecetluitŭ vasul, în care era apa cea sânţită, şi vĕḑĕndŭ că a găsitŭ apa maĭ curată şi maĭ luminósă, de cât înainte, şi mirositóre cu mirosul eĭ propriŭ, dupre cum se întâmplă (cu apa) dintr’unŭ izvorŭ curgĕtorŭ, a strigatŭ grăindŭ : „mărire Ţie, Dumneḑeuluĭ

нѣ и присно и въ вѣки вѣковъ, аминъ. Восста-въше и поѧ Господь просвѧщеніе мое и Спаситель мой ко-гось убою, распечатли сосудъ, въ немъ же во-да свѧщеннаѧ бѣ, и воззрѣвъ на воду, чис тѣйшу и свѣтлѣйшу, нежели первѣе сущу обрѣте, и обонѧвъ свой-ственно годное благо-воніе, аки отъ рета-щаго источника взем-лема бываетъ ощутн-въ, възопи глаголѧ: Слава Тебѣ, Боже на-шъ, не презрѣвшему моленіе наша, слава Те-бѣ, прославлѧющему Церковь Свою, слава Тебѣ, предивно ут-верждающему правос-лавную вѣру и не пос-рамившему насъ въ у-пованіи нашемъ. И къ всѣмъ рече: пріидите и видите, како толико дній сіѧ вода стоѧ бла-годатію Свѧтаго Ду-

nostru, Mărire Ţie, celŭ ce prea-mărescĭ Biserica ta, mărire Ţie, celuĭ ce în modŭ minunatŭ prea-mărescĭ credinţa ortodocsă şi nu ne ruşinezĭ pre noĭ, spre mângâerea nóstră“. Şi către mulţime a ḑisŭ : „veniţĭ de vedeţĭ, cum atâtea ḑile a statŭ acéstă apă şi a rĕmasŭ cu darul luĭ D-ḑeŭ nestricată şi vĕ convingeţĭ, că credinţa nóstră cea ortodocsă este adevĕrată“. Latiniciĭ de asemene rugându-se şi făcêndŭ serviciŭ dupre obiceiul lor, a despecetluitŭ vasul, ĭar într'însul apa lor astŭ-feliŭ era, că pre dată te respingea, şi tótă Biserica s'a umplutŭ de putóre, în cât s'aŭ spăĭmêntatŭ toţĭ latiniciĭ şi în mirarea lor aŭ strigatŭ : „adevĕrată este legea grecéscă, pre carea o ţine Domnitorul, să-şĭ zidiascĕ Biserica legeĭ séle în oraşul nostru, deşi noĭ cu acéstă óre-cum ne blamămŭ, căcĭ D-ḑeŭ s'a mâ-

ха неистлѣнна пре-
быстъ, и оукрѣпйтись,
акъ истинна естъ вѣра
наша православнаа. Ла-
тинницы жъ такожде
помолившись и слоужбоу
по своемоу обычаю съ-
връшивше, распечатлѣ-
ша съсоудъ, въ немъ же
ихъ вода баша, и абіе
же отвръзшие, вса цер-
ковь наполнись смрада,
ако же оустрашитиса
всѣмъ латинникамъ,
и съ оудивленіемъ во-
зопиша: истинна естъ
вѣра греческаа, аже гос-
подарь съдръжитъ, да
съзиждетъ церковь
своеа вѣры въ нашемъ
градѣ, понеже бо акъ
сего възбраниxомъ,
Богъ разгнѣвась на
насъ и засмердись вода
наша. И тако посрам-
лени латинницы съ
своими іереи съ веліимъ
стоудомъ разыдошась,
иніи же отъ нихъ къ
православной обрати-
шаса вѣри. Господарь

niatŭ asupra nóstră și ni-a împuțitŭ apa nóstră." Și astŭ-felŭ, rușinându-se Latinicii cu preuții lor, s'aŭ împrăștiatŭ cu mare rușine, ĭar alții dintre dênșiĭ s'aŭ întorsŭ la credința ortodocsă. Iar Domnitorul cu Episcopul, cu preuțiĭ, cu toțĭ boériĭ și cu militariĭ seĭ, plinĭ de bucurie și de mulțemire, s'a rĕîntorsŭ la curtea sa, prea-mărîndŭ și bine-cuvêntândŭ pre D-ḑeŭ pentru minunea întâmplată, spre întărirea credințeĭ ortodocse celeĭ adevĕrate. A făcutŭ în acea ḑi, o veselie mare orășénilor și militarilor seĭ. Cu jurămênt aŭ permisŭ toțĭ locuitoriĭ pămêntuluĭ Transilvanieĭ de a zidi Biserica, carea nicĭ odată să nu se ruineze. Indată ce Domnitorul a începutŭ a zidi (dar nu în orașŭ, ca nu cum-va cu skimbarea

же съ епископомъ своимъ и съ іереи и всѣми болярами и вои своими исплънь радости и веселія, возвратись въ дворъ свой, славя и благодаря Бога о бывшемъ преславномъ чудеси на утвержденіи истиныя православныя вѣры. Сътвори же учрежденіе веліе въ той день всему граду и всѣмъ воемъ своимъ. Съ клятвою же изволиша вси жители земли Семиградскія создатись церкви и еже никогда же разорити ю. Абіе же господарь нача созидати (нъ не въ градѣ, да не премѣненіемъ временъ разоржтъ ю, нъ на предградіи, близъ стѣны града, на красномъ мѣстѣ) и создавъ ю, освяти. И епископію тамо пренесе (на иномъ бо прежде мѣстѣ живаху епископи) и идѣже и донынѣ благодатію

timpurilor să o strice, ci la marginea orașuluĭ, aprópe de zidurile cetățeĭ, la unŭ locŭ frumosŭ) și o aŭ ziditŭ pre ea, și Episcopie a stabilitŭ acolo (căcĭ maĭ nainte Episcopiĭ trăiaŭ în altŭ locŭ) și astă-dĭ este și cu ajutorul luĭ D-deŭ ecsistă. A stabilitŭ acolo celŭ întâiŭ Episcopŭ al Albeĭ Iulia, pre Ioan, bărbatŭ modestŭ, virtuosŭ și sântŭ, care acolo, trăindŭ cu sânțenie, s'a învrednicitŭ de a primi darul facereĭ de minunĭ. După mórtea luĭ, corpul i-a rĕmasŭ nestricatŭ, și este pĕnĕ acum cu bună mirésmă, făcêndŭ multe minunĭ celor, ce cu credință se apropie de racla luĭ, spre mărirea luĭ Christos D-deuluĭ nostru, căruia i se cuvine tótă mărirea, onórea și închinăciunea, cu celŭ fĕrĕ de începutŭ al

Божіею пребываютъ. Постави же тамо первааго епископа Бѣлграду Іоанна, мужа кротка, добродѣтельна и свята, иже тамо святолѣпно живъ, и чудесемъ благодать получити сподобись. По представленіи же его, тѣло его нетлѣнно, благовонно, доднесь пребываетъ, чудеса многая твора вѣрою къ рацѣ его приходащимъ, въ славу Христа Бога нашего. Єму жъ подобаетъ всякая слава, честь и поклоненіе съ безначальнымъ Єго Отцемъ и съ пресвятымъ и благимъ и животворащимъ Єго Духомъ, нынѣ и присно и во вѣки вѣковъ. Аминь. Се же написано прочтохъ въ мултанскомъ лѣтописцѣ: и

seŭ Părinte și cu preasântul, preabunul și de viéță făcĕtorul seŭ spiritŭ, acum și pururea și în seculiĭ seculilor amin. — Acesta s'a scrisŭ citind'o în cronica mul(n)tenéscă (a) și audind'o dela mulțĭ marturĭ ocularĭ, demnĭ de credință și maĭ ales dela Domnul vistiérnicŭ, ce era atuncĭ, ĭar acum aflătorŭ mare logofĕtŭ al pămêntuluĭ Ungro-Vlachieĭ și dela Dragomir marele pitarŭ al aceliașĭ țĕrĭ." (b)

(a) Aicĭ P. Movilă se vede influențatŭ de numirea polonéză a Țereĭ românescĭ.

(b) Din manuscriptul autografŭ al luĭ P. Movilă, aflătorŭ în catedrala de Kiev fóia 17.

отъ многихъ самови-
децъ достовѣрныхъ
слышахъ, изрѧдніе же
отъ пана Вистарника
тогда бывшаго, нынѣ
же логофета великаго
Оунгро-влахїйскіѧ зем-
лѧ сѹщаго и отъ Дра-
гомира великаго пи
тарѧ тождѣ землѧ.“

Am disŭ la începutul acestuĭ capitul, că prin seculul al XVI și al XVII-lea tinerii nobilĭ își facéŭ educațiunea lor sub influința a doĭ agențĭ socialĭ, carii eraŭ Religiositatea timpurilor și cavalerismul militarŭ, și acești agențĭ formau caracterele nobililor timpuluĭ. Am desfașuratŭ pĕnĕ acum în acestŭ capitul faptele și circumstarile religióse ale timpuluĭ, sub influința carora Petru Movilă a devenitŭ părintele ortodocsieĭ moderne. De acum să urmărimŭ educațiunea luĭ Petru Movilă sub influința faptelor, care aŭ facutŭ din dînsul și unŭ militarŭ; căcĭ, cum vomŭ vedea în laturea despre activitatea luĭ Petru Movilă, el a fostŭ la începutul carierei séle și militarŭ și încă a luptatŭ contra islamismuluĭ.

Mórtea luĭ Ieremia Movilă, petrecută în anul 1608, și a luĭ Simeon, în anul 1607, a adusu cu sine învrăjbirea Movilescilor și împărțirea partideĭ, ce-șĭ avea radismul în politica poloneză. Fiiĭ luĭ Ieremia Movilă și cu mama lor Elisaveta dispunéŭ în Téra de maĭ mulțĭ boeri și de aceia în catalogul Domnitorilor Moldoveĭ întâlnimŭ, ca domnitorĭ, treĭ fiĭ de aĭ luĭ Ieremia-pre Constantin, Alecsandru și Bogdan, carii capată domnia cu ajutorul Polonilor și nu încetéză de a turbura Téra, de cât numaĭ atuncĭ, când Constantin este rapitu de chanul tătarescŭ, și dusŭ în Podolia, unde, cumpărându-și moșia Ușița (Yscie), trăesce în retragere cu soră-sa Regina (a); Alecsandru însĕ cu Bogdan și cu mama-lor Elisaveta

[a] Herbarz Niesieckiego VI, 450. Encycl. Powsz, XVIII, 746. Aicĭ adăugămŭ și

sûntŭ duşĭ în Constantinupolĭ şi aicĭ, după o domnie de câte-va lunĭ alui Bogdan, sûntŭ puşĭ în posiţiunea, de a nu maĭ putea umbla dupa domnia Ţérei; adeca, Alecsandru a fostŭ

inscripţiunea mônăstireĭ Râşca, carea s'a fundatŭ tot pre tinpul luĭ Constantin Movilă. Acéstă inscripţiune, pre carea o dămŭ împreună cu tecstul slavonŭ, s'a copiatŭ de noĭ în vacaţiunea anuluĭ scolarŭ espiratŭ, când am avutŭ fericita ocasiune, de a visita sânta mônăstire Râşca şi a cunósce pre venerabilul şi suferindul egumenŭ al acesteĭ mônăstirĭ, Părintele Neofet şi pre nepotul S. Séle D. Ionică. Acéstă înscripţiune, opunêndu-se dateĭ cronicarilor nostri, relativă la suirea pre tronul Moldoveĭ a luĭ Stefan Tomşa, aflându-se pre zidul despre Méḑă-ḑi al Bisericeĭ, şi fiindŭ săpată în reliefŭ pre ó pétra din muuţiĭ, ce înconjură mônăstirea, sună astŭ-telŭ:

„Изволеніе ѡ҃ца и споспешеніе сына и совръшеніе с҃таго Д8ха начѧ̃ сїй и сырг твори въ имѣ с҃таго ӓрхїерарха и ч8дотворца Ніколаѧ: накладоⷨ и повеленіе Кур Костѣ Бъчо великаго дворника долнѣ̃ ꙁемли и съ кнѣгинѣ его кандїкїѧ. и начѧ̃ ꙁдати въ дни благочестиваго господина Iѡ҃. Костантина Могила воевода вꙇт ҂ꙁрєі (7119—1611) Iѹн 7 дни: и Божїа волеⷭ сыкръшиса въ дни благочестиваго господина Iѡ҃. Радула Михнѣ воевода въ л҃т ҂ꙁрк ѕ (7126—1618) м҃ца септ. л҃. дни. ꙇого ради простите достаточно.

„Cu învoirea Tatăluĭ şi cu colucrarea Fiiuluĭ şi cu ajutorul S. Spiritŭ s'a începutŭ acestŭ (templu) şi cu stăruinţă s'a creatŭ în numele S-luĭ archiierarchŭ şi făcĕtorŭ de minunĭ Nicolae cu zidirea şi din ordinul D. Costea Bâcio, mareluĭ boerŭ al Ţereĭ de jos, şi cu principesa luĭ Candikia. Şi s'a începutŭ a se zidi în ḑilele piosuluĭ Domnitorŭ, Iѡ Costantin Movilă voevod în anul 7119 (1611) Iunie 7 ḑile, şi cu voia luĭ D-ḑeŭ s'a terminatŭ în ḑilele piosuluĭ Domnitorŭ, Iѡ Radul Michnea voevodŭ, în anul 7126 (1618) luna Sept. 30 ḑile, Pentru acésta ertaţĭ în de ajuns".

Asupra acesteĭ inscripţiunĭ observămŭ: Întâiŭ limba documentuluĭ nu lasă a se întrevedea unŭ cunoscĕtorŭ al dialectuluĭ slavicŭ, în care este scrisŭ. Pre la 1618 se începuse deşi nu oficialŭ reacţiunea în contra limbeĭ slavicĕ şi dorinţa de a ó înlocui cu cea română, ĭar documentul acesta pare a fi maĭ mult o ecspresiune a dorinţeĭ personale aluĭ Bâcio, şi nu o cunoscinţă solidă a limbeĭ slavice a scriitoruluĭ. Se vede a se fi compusŭ de vre unŭ Românŭ, care încă nu uĭtase cu totul limba slavică.

A doilea. Dupre acestŭ documentŭ mônăstirea Râşca este fundaţiune a boeruluĭ Bâcio; în óre-ce tradiţiunea, ce se află scrisă pre frontespiciul caselor egumenescĭ, ni spune, că ea s'a fundatŭ de Petru Rareş, între aniĭ 1530—1547. Óre inscripţiunea cu terminul eĭ накладоц = a clădi, a zidi, nu se referă numaĭ la zidirea Bisericeĭ ceĭ marĭ din mônăstirea Raşca, carea se vede şi astă-ḑĭ?..

Şi în fine. Acéstă inscripţiune, concăḑêndŭ în data cronologică a domnieĭ luĭ Michnea, se opune dateĭ cronologice a domnireĭ luĭ Stefan Tomşa. Noĭ credemŭ în genere, că Stefau Tomşa s'a suitŭ pre tronul Moldoveĭ în anul 1510, în óre-ce de aicĭ se vede, că Constantin Movilă domnia şi la 1611 Iunie în 7. De unde resultă, că afirmaţiunea de maĭ sus a luĭ Neseţkì este dréptă şi că Constantin Movilă n'a fostŭ înecatŭ de cĕtrĕ chanul tătărescŭ, dupre cum se crede, (ἱστορία τῆς παλας Δακίας. Δ. Φωτινοῦ 1819 T. III. pag. 96), ci a continuatŭ a umbla după Domnia Moldoveĭ cu ajutorul Polonilor şi în anul 1611 şi tocmaĭ după acestŭ anŭ s'a retrasŭ în Podolia la sorŭ-sa Regina.

turcitŭ, ĭar Bogdan ucisŭ (a). Fiiĭ însĕ aĭ luĭ Simeon Movilă, avêndŭ de mamă pre Margareta, o femeie, cum se vede, de unŭ caracterŭ cu totul deosebitŭ de al cumnateĭ séle Elisaveta, după ce aŭ perdutŭ pre părintele lor prin mâna mătușeĭ Elisaveta, 1607, și aŭ cădutŭ din domnia Moldoveĭ prin înfrângerea la Prutŭ aluĭ Michail, (1608), se vĕdŭ umplêndŭ lumea. Și anume : Michael Movilă piere fără urmă în istoriă; Gavril Movilă se alipeșce pre lôngă Turcĭ, de unde vine Domnitorŭ al Ţĕreĭ românescĭ (Valachia) în 1619; Ioan Movilă se duce în Ungaria și aicĭ întră în armata eĭ; ĭar Margarita cu Petru și Moĭsi Movilă, încă minorĭ, se retrage în Polonia, de unde, sub influința politică a Regatuluĭ, Moĭsi Movilă domnesce cu ajutorul Turcilor în Ţéra românéscă la 1629, ĭar în Moldova la 1630. Și făcêndu-ni și aicĭ reflecsiunile nóstre asupra politiceĭ Moldovenilor dela începutul seculuĭ al XVII-lea, trebue să admitemŭ, că și pre acelea timpurĭ în Moldova eraŭ doĭ curenţĭ politicĭ-unul bizantinŭ, care se împunea Ţĕreĭ cu suzeranitatea Porţeĭ și ortodocsia de Constantinupolŭ, și altul creștinŭ, care se divisa în doĕ; adecă celŭ unguréscŭ fŏrĕ de vre unŭ elementŭ ortodocsŭ, dar numaĭ cu propagande papale și altul polonezŭ, care, pre lângă propagandele papale, oferia Ţĕreĭ și unŭ elementŭ ortodocsŭ, cu centrul în Liov (b). Și maĭ reflectândŭ încă o dată asupra acestor fapte, dicemŭ, că membriĭ familieĭ luĭ Simeon Movilă aŭ înbrățișatŭ tóte aceste curenturĭ politice, căutândŭ, ca cu împrejurările istorice să profite de acelŭ maĭ puternicŭ.

Dar pentru biografia luĭ Petru Movilă, pre noĭ în modŭ specialŭ ne intereséză data retrागereĭ în Polonia a Margariteĭ, cu minoriĭ eĭ Moĭsi și Petru, precum și împrejurările, ce aŭ contribuitŭ la educaţiunea luĭ Petru Movilă și formarea în dînsul a aptitudinilor militare. Pre la anul 1612, curentul politiceĭ bizantine se întinde din Ţéra românéscă și asupra Moldoveĭ și Radul Michnea, unŭ representantŭ al

(a) Ιστορία τῆς πάλαι Δακίας Δ. Φωτινο, 1819 T. III, pag. 94—98.

(b) Basele acestor reflecsiunĭ se găsescŭ în părţile de maĭ sus ale acestuĭ studiŭ.

acestuĭ curentŭ, lucrézĭ cu ajutorul oştirilor turcescĭ pentru nimicirea membrilor familieĭ luĭ Ieremia Movilă şi împrăştiérea fiilor luĭ Simeon. La acéstă dată Dómna Margarita se retrage în Polonia cu micul Moĭsi şi cu tînĕrul Petru Movilă, care acum avea vêrsta de 16 anĭ. Dusŭ Petru Movilă cu Mamă-sa în Polonia, el ajunge pentru educaţiune, după terminarea instrucţiuneĭ séle, la chatmanul şi cancelarul coróneĭ, Stanislav Jolkevski. Acésta se probéză din relaţiunile de prietenie ale luĭ Simeon Movilă cu Jolkevski, când el a fostŭ dusŭ în Polonia cu fratele sĕŭ Ieremia, după ce Petru Skiopul s'a retrasŭ în Transilvania la 1592 (a). Apoĭ Jolkevski este numitŭ «tutorŭ particularŭ = singularis patronus» al luĭ Petru Movilă de catrĕ Iacob Sobieski (b). Şi în fine acestŭ faptŭ se recunósce şi de cătrĕ Petru Movilă, când el în notele séle, pre care le-a lăsatŭ asupra maĭ multor fapte istorice, le confirmă cu relatările luĭ Jolkevski şi vorbindŭ despre Patriarchul de Moscva, se ecsprimă: «еже повѣда Жолкѣвскій — pre care îlŭ cunósce Jolkevski» (c). In fine o alta împrejurare din viéţa luĭ Petru Movilă, adecă avuţia luĭ, ne dovedesce ĭaraşĭ, că Petru Movilă a trăitŭ mulţĭ anĭ în domniatul luĭ Jolkevski, Jolcva; căcĭ în apropiere de acestŭ domniatŭ, anume în Belsca, el a posedatŭ maĭ multe moşiĭ (d).

Fiindŭ acuma singurĭ de tutela luĭ Jolkevski asupra luĭ Petru Movilă şi de trăirea luĭ de maĭ mulţĭ anĭ în domniatul Jolcva, naturalminte se nasce întrebarea, décă datele istorice, de care dispunemŭ, potŭ să ni presinte óre-care amăruntе asupra genuluĭ de educaţiune, primitŭ de catrĕ Petru Movilă în casa luĭ Jolkevski. Aicĭ pre lângă datele istorice, relative la genul de educaţiune, primitŭ de către Petru Movilă în casa luĭ Jolkevski, noĭ vomŭ da şi nisce note istorice, relative la caracterul tutoruluĭ, care aŭ sa limpedéscă şi maĭ bine aptitudinele militare ale luĭ Petru Movilă, precum şi spiritul timpuluĭ, în ce privesce viéţa şi privirile nobililor polonĭ,

(a) Gr. Ureke cap. XXX pag. 238.
(b) Commentariorum Chotinensis belli libri tres, auctore Iacobo Sobieski.
(c) Revista-periodică Странникъ. 1882 Fevruarie. pag. 185.
(d) Памятн. изд. Кіев. комлигс. II, 175.

care viéță era în multe trăsurĭ semină cu cea a boeruluĭ românŭ și specialminte moldovénŭ.

In Polonia, ca și în Moldova, prin seculul al XVII-lea era datina, ca tinerii nobilĭ, după terminarea studiilor, să între în casa vre unuĭ nobilŭ pentru deprinderea în *«arta eroismuluĭ*=рыцарское искусство», și în *«datencle nobile*=шляхетныe npieмы» și aicĭ rĕmânéŭ câțı-va anĭ. Parințiĭ însușĭ daŭ pre copiiĭ lor de nobilŭ pentru o asemenea sciință în casa vre unuĭ magnatŭ, (a) ĭar copiii orfanĭ aĭ nobililorŭ eraŭ tot-déuna crescuțĭ de catre unŭ astŭ-feliŭ de tutorŭ, caré la rândul seŭ numia pre nisce asemenea tinerĭ «copiĭ de casă» «feciorĭ boerescĭ» spre distincțiune de fiii propriĭ, cariĭ la Românĭ se numiaŭ «coconi» «coconițe» (b). In casul când aceștĭ copiĭ eraŭ orfanĭ, crescĕtorul lor se numia «patronŭ particularŭ» «tutorŭ» «protectorŭ,» și «apărătorŭ» al minoruluĭ, dupre cum am vĕdutŭ maĭ sus, că Jolkevski a fostŭ pentru Petru Movilă (c).

Maĭ mult. Petru Movilă, deși a perdutŭ pre tatal seŭ încă dela vêrstra de 11 anĭ, el pre lângă îngrijirile de mama din partea Margariteĭ, s'a bucuratŭ de tutela canceIaruluĭ Stanislav Jolkevski, care era unul din barbațiĭ ceĭ mai distinșĭ prin posițiunea sa în Regatul Polonieĭ, celŭ maĭ de caracterŭ

(a) Aркеол. Сбор. докум. Сѣверо-Зап. Русп, Т. VIII, No. 61.

[b]. Copiiĭ de casă cu feciorîĭ boerescĭ aĭ unuĭ nobilŭ formaŭ la Românĭ gradele militare inferióre din stégul boerescŭ, care era unŭ feliŭ de regimentŭ de astă-dĭ, unde boerul ducea stégul, și avea comanda supremă, copiiĭ și feciorîĭ boerescĭ eraŭ comendanțiĭ subalternĭ, ĭar glótele [veciniĭ și veneticiĭ] de pre moșiile boeruluĭ compunéŭ armata unuĭ stégŭ. Fiind că între feciorîĭ boerescĭ întraŭ și copiĭ de aĭ boeranașilor, mazililor și kĭar de rădeșĭ; și boerul în timpŭ de pace ĭĭ întrebuința la economia casnică, și specialminte în agricultură; de aceia numirea de „feciorŭ boerescŭ" în timpurile din urmă ajunsese a însĕmna unŭ feliŭ de vatafŭ de moșie.

Orfaniĭ și orfanele poporuluĭ de jos, maĭ ales care nu avéŭ rude de apĭrópe, séŭ rudele se feriaŭ de crescerea lor, ajungéŭ sub tutela preutuluĭ parochŭ, conform usuluĭ creștinescŭ vekiŭ, care usŭ în resultatŭ a datŭ numirea pentru preutŭ de „*Părinte*" ĭar pentru preutésă, de „Mama preutésă". Aceștĭ copiĭ, devenindŭ maĭ marĭ, ajutaŭ pe preutŭ în economia casnică, ĭar pe preutésă în crescerea copiilor. In skimbŭ preutul și preuteasa depindéŭ pe aceștĭ copiĭ cu gospodăria, adecă cu domnirea uneĭ case, și eĭ deveniaŭ gospodarĭ séŭ gospodine, acum însurațĭ séŭ măritate, sub conducerea și kiar cu destrea preutuluĭ.

[c] Locurile citate maĭ sus.

în conduita sa, soțŭ și parinte de familie eesemplarŭ. In biografia, scrisa de catrĕ A. Beliovski, și publicată la începutul epistolelor luĭ Jolkevski, el ni se presinta, că «din tinereța a fostu predatu serviciuluı Patrieĭ, = рѣчи посполитой, și că el i-a slujitŭ cu tótă credința, dreptatea și abnegațiunea» (a). In cele religióse el ni se presinta, ca nnŭ adevĕratu creștinŭ, cu simțul de dreptate și de onestitate pênĕ în gradul, ca el nu se póte asemĕna cu nicı unul din seminiĭ seı (b). Apoı o caracteristica a luı Jolkevski, carea se vede, că n'a rĕmasŭ fòrĕ de influința și asupra luı Pentru Movilă, este și meritul luı militarŭ; căcĭ în maı multe rônduri Jolkevski are încredințată din partea Regeluı și a Senatuluı demnitatea de comendatŭ supremŭ al oștirilor poloneze. Dovadă espedițiunea dela Țuțora în contra Turcilor, unde Jolkevski are încredințată în mâna sa sórta armelor și unde Petru Movilă a luatŭ parte, cum vomŭ vedea maĭ jos, în calitate de comendentŭ subaltermŭ, și tot-o-data, ca «copilu de casŭ» al luĭ Jolkevski (c). Pre lônga calitatea de soțŭ Jolkevski se distinge, ca părinte de familie și prin urmare, ca educatorŭ meritosŭ aĭ fiilor, ce i-au datŭ D-ḍeŭ. Intorcêndŭ privirile nóstre asupra testamentuluĭ sĕu, noı gasimŭ aicı nisce vederĭ fórte sănatóse asupra cresciereĭ copiilor, pre care el le recomênda dupa mórte soțieĭ și fiiuluĭ seŭ Ian, dar pre care de sigur, că el le-a aplicatŭ și în educațiunea luĭ Petru Movila, esecutată de dînsul în aniĭ ceĭ maı viguroșĭ aĭ etățeĭ séle. Jolkevski, îndreptândŭ cuvêntul seŭ catrĕ soție, se ecsprimă: «Nu întrerupe pre fiiul dela carte ... In Zamostie s'a începutŭ o bună scólă a copiilor de nobilĭ, și eŭ dorescŭ, ca fiiul meŭ să primiascĕ învĕțatura aicĭ în Poloniă, și nu în țéră streină; căcĭ, dupre cum e în genere cunoscutŭ, cea maĭ mare parte din tinerĭ se ducŭ în țerĭ streine cu scopul, de așĭ complecta instrucțiunea, dar maı toțı îșĭ împropriéză maĭ mult obiceiurĭ rele, de cât bune; fórte puținĭ se întorcŭ cu

[a] Pisma Zolkievskiego pag. 380.

(b) Ibid. pag. 181.

(c) Comment. Chotinensis libri tres pag. 32. Przyiacielu ludu za 1842. Pisma Zolkievskiego pag. 568—583.

ceva bunŭ (a) . . . Şi décă tu, din îndemnul bunilor boerĭ (panĭ) tutorĭ, te veĭ îndupleca, ca să trămiţĭ pre fiiul în ţéră streină, atuncĭ să sciĭ, că cea maĭ mare parte şi kiar tótă educaţiunea atârnă dela inspectorŭ (îngrijitorŭ). Cine voesce să aĭba pre fiiul seŭ într'unŭ feliŭ, séŭ altul educatŭ, atuncĭ să-ĭ dea îngrijitorul propriŭ. Trebue pentru acestŭ scopŭ să alegĭ unŭ omŭ *virtuosŭ, temĕtorŭ de D-ḑeŭ,* şi *cu judecată;* şi pre lângă aceste eŭ dorescŭ, ca el să fie şi *omŭ eroŭ* (de arme) . . .» Intorcêndu-şĭ apoĭ Jolkevski cuvêntul cătrĕ Ian fiiul seŭ, îĭ recomêndă frică de D-ḑeŭ, cerêndŭ să-şĭ punĕ sufletul seŭ pentru «credinţă creştină, catolică» (b), şi îlŭ învaţă, ḑicêndŭ: «că în adevĕr şi fórĕ de îndoială D-ḑeŭ recompensază pre acela, care cu intenţiune bună şi cu dragoste servesce Patrieĭ» . . . «In aniĭ tinereţeĭ ocupă-te cu sciinţă, şi nu permite nimĕnuĭ să te distragĕ de la dînsa . . . Numaĭ de cât să citescĭ istoriciĭ. Eŭ singurŭ m'am ocupatŭ destul cu istoria şi în administarea afacerilor publice mie mi-a ajutatŭ fórte mult cunóscerea evenimentelor din seculiĭ trecuţĭ. Când veĭ ajunge în vêrsta bărbătéscă, aduţĭ aminte, că educaţiunea militară este cea maĭ convenabilă pentru unŭ nobilŭ . . . Pentru că kiar păgâniĭ credéŭ: că mórtea pentru Patrie este plăcută» (c).

Éca caracterul luĭ Jolkevski cu privirile luĭ asupra cresceceĭ unuĭ copilŭ de nobilŭ; şi Petru Movilă cu tótă skimbarea părinteluĭ educătorŭ n'a încetatŭ de afi crescutŭ în religiositatea şi patriotismul militarŭ al luĭ Simeon Movilă, boeruluĭ moldovénŭ. Dar, judecândŭ dupre usul Polonieĭ din acelŭ timpŭ, că unŭ copilŭ întra în casa unuĭ nobilŭ pentru educaţiune după terminarea studiilor, trebue în faţa datelor istorice să recunóscemŭ, că Petru Movilă a fostŭ puţinĭ anĭ în casa luĭ Jolkevski pentru «împroprierea manierilor nobile şi educaţiunea eroică». Jolkevski móre, cum am ḑisŭ, în anul

(a) Jolkevski vorbesce aicĭ înainte de 1620, ca unŭ bunŭ părinte românŭ de astă-ḑĭ. Polonia a trecutŭ prin curentul, în care ne tăvălimŭ noĭ astă-ḑĭ.

(b) Aicĭ părintele conrfimă preceptul cu ecsemplul vieţeĭ séle. Jolkevski móre în ecspediţiunea contra Turcilor dela Ţuţora, petrecută la anul 1620. Przyjacielu ludu. 1842.

(c) Pisma Zolkievskiego. pag. 171—175.

1620, adecă la etatea de 24 anı a luĭ Movilă, şi el a trebuitŭ să între sub tutela luĭ Jolkevski nu mult înaintea anuluĭ al 18-lea al etăţeĭ séle; şi acésta afirmaţiune a nóstră corespunde cu datele ecspediţiuneĭ poloneze dela Ţuţora, când Petru Movila ĭea parte, cum vomŭ vedea, cu tutorele seŭ în acéstă luptă (a).

Petru Movilă, după mórtea luĭ Jolkevski, nu s'a emancipatŭ. Datele istorice ni-lŭ presintă, că el a avutŭ încă doĭ tutorĭ—pre Chotkevicĭ tot pentru cariera militara şi pre Iov Boreţki, Metropolitul de Kiev, pentru viéţa monachală. Dar maĭ special :

Infrângerea armatelor poloneze la Ţuţora, şi maĭ ales dorinţa Polonieĭ, de a smulge Moldova de sub suzeranitatea Porţeĭ otomane, şi a o pune sub protectoratul Regatuluĭ; De altă parte, maĭ luândŭ în consideraţiunea şi mulţimea boerilor moldovenĭ, cariĭ se aflaŭ în Polonia şi cariĭ lucraŭ ne'ncetatŭ pentru punerea Ţereĭ sub protectoratul Regeluĭ şi a Senatuluĭ polonŭ, şi între cariĭ trebue să citamŭ familia Movilescilor şi maĭ ales pre Petru Movilă, dupre cum vomŭ vedea în capitulul următorŭ; Tóte aceste împrejuraŭ istorice, precum şi interesul Porţeĭ, de a pune odată capĕtŭ aspiraţiunilor Polonieĭ faţă cu Moldova, aŭ facutŭ, ca, în anul 1622, când în Moldova domnia Alecsandru Iliaş, care ĭaraşĭ era simpaticŭ politiceĭ poloneze, (b) sa erupă resboiul dintre Regele Polonieĭ, Sigismund al-III-lea şi Osman I, Sultanul Turcilor, ĭar locul de luptă a fostŭ alesŭ Chotinul, ca punctŭ împresuratŭ de armata poloneză. Cu acéstă ocasiune vedemŭ pre Petru Movilă alăturea cu Chotkevicĭ, conducĕtorul armatelor poloneze dela Chotin, şi tot-o-dată ajutatorŭ şi supusŭ ordenelor comendantuluĭ seŭ, care acum esercita asupra luĭ Petru Movilă influinţa de tutorŭ, după ce perduse la Ţuţova pre Jolkevski, educatorul luĭ în «arta eroismuluĭ şi a manierelor nobile» (c). Să nu ni se pară de locŭ curiosŭ, că noĭ la etatea de 26 anĭ punemŭ pre Petru Movilă sub tutela luĭ Chotkevicĭ;

(a) Resbelul Polonezilor cu Turciĭ dela Ţuţora s'a petrecutŭ la anul 1620.
(b) Ιστορ. τῆς πάλας Δακίας. Δ. Φωτινοῦ 1819 I. II. pag. 99—100.
(c) Comment. Chotinensis libri tres pag. 32.

eacĭ pre atuncĭ maioratul unuĭ tînĕrŭ în Polonia, ca şi la noi, înceta numaĭ în casul, când el se gospodaria, lucru ce cu Petru Movila nu s'a întâmplatu nici odata, séŭ când el întra în viéţa monachalŭ, ceia ce cu Petru Movilă s'a petrecutŭ maĭ târḑiu, şi anume la anul 31 al etateĭ séle.

In intervalul dela anul 1620—1627, iar al etăţei luĭ Petru Movilă dela 24—31, noi vedemŭ pre barbatul biografiei nóstre rĕmânêndŭ sub conducerea tutelară a lui Chotkevicĭ, dar tot în acestu intervalu şi specialminte între aniĭ 1622, dupa terminarea resbelului dela Chotin, şi pĕnĕ la 1627, îlŭ vedemŭ facêndu cinci călatóriĭ la Lavra de Kiev. In acestŭ intervalŭ de timpŭ se vede unŭ feliu de lupta cu sine însuşi în sufletul lui Petru Movilă. Ducêndu-se la Lavra de Kiev pentru întâia dată, dupre cum ni spune singurŭ în notele séle autografe, «în mijlocul înferbântăreĭ acelui resbelŭ, când a muritŭ Sagaydaţnij" adeca în anul 1622, Petru Movila a continuatŭ a visita acésta Lavra regulat în anii 1624, 1625, 1626 şi 1627, la ḑiua patronului Lavrei, Adormirea MaiceĭDomnuluĭ şi tot în acéşti ani şi-a cumparatŭ în Mogilevul din domniatul Kievuluĭ şi moşia Rubejovca. (a) Inca din calatoria întaia aluĭ Petru Movilă, când el făcea parte din copiiĭ de casa aĭ lui Chotkevicĭ, se vede atrasŭ de demnul Metropolitŭ al Kievuluĭ, Iov Boreţki. Acesta, vĕḑendŭ în Petru Movila unŭ barbatŭ instruitu şi tot-o-data unŭ fiiu de Domnŭ, avutŭ şi cu multa influinţă între magnaţii poloni şi prin aceştia la curtea regală; de alta parte, maĭ luându în băgare de séma şi împrejurarea, că Petru Movilă era unŭ tînĕrŭ, cum se ḑice, disponibilŭ, necapatuitŭ şi prin urmare propriu pentru luptele cu propagandele, ce acum stapâniaŭ pĕnĕ şi Biserica catedrală a Kievuluĭ celui ortodocsu, софійскій соборъ; tóte aceste împrejurărĭ a facutŭ pre Metropolitul Iov, ca să-şĭ punĕ okii pre Petru Movila, şi în anul 1627 să-lŭ ficseze în Lavra de Kiev,

(a) Petru Movilă încă civilu fiindŭ, dupre cum ni spune singurŭ prin testamentul seŭ, pre care noĭ îlŭ vomŭ preseuta lectorilor noştri în tótă întregimea luĭ, a avutŭ maĭ multe moşiĭ în domniatul Kievuluĭ, la Mogilev, şi alte moşiĭ în domniatul Beljsca. Tóte aceste moşiĭ el le-a dăruitŭ frateluĭ seŭ Moisi Movilĭ la 1647, „ca unuĭ moscenitorŭ realŭ" şi cu obligaţiunea, de a plăti colegiuluĭ din Kiev suma de 20000 galbenĭ. (Veḑi apendicele acesteĭ biografiĭ).

ca simplu monachŭ, maĭ preurmă, ca archimandritŭ al Lavreĭ şi în fine ca succesorŭ al seŭ la Metropolia de Kiev. (a) Aicĭ pentru noĭ e de notatŭ anume faptul, că Petru Movila fiindŭ încă sub conducerea tutelară alui Chotkevicĭ, *intră sub tutela Metropolituluĭ Iov Boreţki,* care, i-a skimbatu genul de educaţiune, făcêndu-lu din barbatu al «arţei eroice şi al manierelor nobile» luptatorŭ al ortodocsiei şi preparêndu-l, ca sa devinĕ parinte al teologiei ortodocse moderne. Despre aceste în modŭ specialŭ noi vomŭ tracta mai jos în capitulul, despre activitatea clericală a luĭ Petru Movila; aici sa urmarimŭ laturea adoa din viéţa de tînĕru a lui Petru Movila, adecă instruirea luĭ.

Petru Movila a avutu nu numaĭ o educaţiune îngrijita şi conforma cu posiţiunea socială a unuĭ nobilu. El sub influinţa direcţiuneĭ de atuncĭ a nobililor polonĭ şi dotatu fórte bine dela natură, a câscigatŭ o instruire complecta şi întinsa, făcêndu-lŭ maĭ în urma capabilŭ de lucrurĭ marĭ şi oferindu-ĭ tóte mijlócele, în cât el a devenitŭ bărbatul cel maĭ instruitŭ al seculuĭ al XVII-lea şi de catrĕ criticismul seculului nostru a fostu gratulatŭ cu titlul de «parinte al ortodocsieĭ moderne». Dar noĭ să urmarimŭ cestiunea instruirei lui Petru Movila în modu cronologicŭ.

De mare interesu erau pentru istoria cultureĭ Moldovenilor din seculŭ XVII-lea datele amarunţite, relative la instruirea luĭ Petru Movilă în copilariă lui. Indicaţiunile istorice, de care dispunemŭ în acésta materie, sûntu de unŭ caracterŭ genericu şi ele nu ni permitŭ a întrevedea celŭ puţin unŭ gradŭ de cultura, o speţă de scoli, care pre acele timpurĭ avéŭ menirea, de a forma tinerimea moldovénă. Aşa, însuşĭ Petru Movila, prin articulul întaiŭ al testamentului seŭ, facêndu o scurtă profesiune de credinţă, ḑice respectiv de înstruirea sa din copilarie :

(a) Probele istorice in capitul urmatoru.

„Въ вѣрѣ святой, въ который я родился, воспитался и недостойный, волею и благодатію Божіею, ношу санъ Митрополита, въ той вѣрѣ, окончивъ жизнь свою, желаю предстать и предъ величіемъ моего Господа."

«In sânta credință, în carea eŭ m'am născutŭ, *m'am educatŭ* (instruitŭ) și cu nevrednicie, dar cu voia și darul luĭ D-deŭ, portŭ trépta de Metropolitŭ, în acea credință terminândŭ viéța mea, dorescŭ să prestaŭ și înaintea măreției Domnuluĭ meŭ» (a)

Apoĭ panegeristul luĭ Petru Movilă, Baevski, în ḑioa onomastică, ḑice, că el din copilărie a arătatŭ dragoste mare catrĕ sciință și acéstă dragoste în dînsul s'a tot desvoltatŭ:

«Inde in puero (si mihi tantum verum saltim fuisse. Puerum licet dicere) maximus literarum in eo æstuabat amor. I-mo infans adhuc forte (infantem etiam in natali liceat nominare die) e nutricis ubere pendulus, literis dare videbatur operam.

Forte pro Puerili, crepituculi delicio,

Pro pomis et pilis; libellos gestitabat manibus.

Et quo magis crescebat ætas,

Eo majus cum ætate studii desiderium»...

«De unde în copilărie (décă mie acum) mĭ-e permisŭ (a fi drept, ca să o numescŭ copilărie) amórea spre sciință se aprindea maĭ mult în acea etate. Intăiŭ copilăria pentru acésta a devenitŭ bărbată (căcĭ și copilăria în ḑioa notală trebue amintită) fiind că, atârnândŭ de abundența nutriceĭ, ce se vede cultivând literele.

Forța din copilărie plăcerea aduce bărbăției,

Atât pentru póme cât și pentru perĭ; cărțișórele se atingéŭ cu mânele.

Si cu cât maĭ mult crescea etatea,

Cu atâta (crescea) cu etatea dorința spre studiĭ»..(b)

O indicatiune maĭ precisă în ce privesce instrurirea din copilarie a luĭ Petru Movilă avemŭ în scrisórea, pre carea o

(a) Памятники изд. времен. Кіевск. ком. 1846. II. No. XII.

(b) Sancti Petri Mitropolitæ Thaumaturgi Rossiæ etc. (veḑĭ titlul întregŭ maĭ sus).

adresază Mama luĭ, Margarita, cărtĕ fraţia de Liov. Aicĭ se vede, că Petru Movilă şi cu fratele seŭ Moĭsi avéŭ unŭ profesorŭ de casă, care administra instruirea copiilor veduveĭ luı Simeon Movila şi aĭ mameĭ luĭ Petru Movilă, Margarita, şi care profesorŭ cu credinţele şi învĕtăturile séle, devenindŭ suspectŭ în okiĭ Margariteĭ, a fostŭ tramisŭ la Liov, spre constatarea ortodocsieĭ din aceste doctrine (a). Dar, în faţa uneĭ asemenea indicatiunĭ istorice se nasce întrebarea: din ce locŭ şi din care scólă era acestŭ profesorŭ de casă al copiilor luĭ Simeon Movilă? Judecândŭ dupre cuprinderea scrisoreĭ Margariteı, unde se ḑice, că ḑisputa s'a încinsŭ între profesorŭ şi preuţiĭ frăţieĭ de Liov; şi apoĭ, ce este-şi maĭ caracteristicŭ, că profesorul cu doctrinele banuite a fostŭ trămisŭ tot la Liov spre cercetare; aceste consideraţiunĭ precum şi cele următóre ne facŭ să presupunemŭ, că acestŭ profesorŭ de casă, dela care Petru Movilă şĭ-a primitŭ primele elemente ale instruireĭ séle, *trebue să fi fostŭ din scóla fraţieĭ de Liov,* dar care se rătăcise, dupre credinţele preutilor dela Liov, in doctrinele séle. Şi apoĭ, la anul 1605, adecă, când Petru Movilă avea etatea de 9 anĭ, şi anume cea maĭ proprie pentru instruirea casnică a luĭ, Ieremia Movilă scrie o scrisóre frăţieĭ de Liov, prin care recomêndă fraţilor acesteĭ instituţiunĭ pre unŭ дякъ = dascalŭ al sĕŭ pentru cumpărarea de папіръ = chârtie şi găsirea unuĭ altŭ дякъ = dascalŭ, pentru scrierea cărţilor. Aşa Ieremia dupa ce arată lipsurile séle în asemenea materiĭ şi persóne, adaugă, rugândŭ pre fraţĭ:

«Какъ для купованя того паперу, такъ тежъ и для обшуканья дяка до писаня книгъ».	«Precum pentru cumpărarea aceluĭ papirŭ, aşa de asemenea şi pentru găsirea unuĭ dascalŭ, spre scrierea cărţilor»

Că diaciĭ, dascaliĭ din Liov, eraŭ propriĭ şi pentru instruirea casnică a copiilor se vede din obiceiul fraţilor de Liov, dupre care aceştia tramitéŭ profesorĭ din scóla lor prin casele maĭ multor persóne însĕmnate ale timpuluı, între care şi principeluĭ C. I. Ostrojski (b).

(a) Suplem. ad. Hist. Rus. monum. No. CLXXXIX—CXCII. 4.
(b) Рукоп. Левов. ставр. архива. А. Ю. и З. Р. Т. I No. 222.

Aceste, ḑicemŭ, consideraţiunĭ ni impunŭ, ca noĭ să stabilimŭ, că *Petru Movilă şi-a primitŭ instruirea primară în casă şi încă dela unŭ diacŭ din Liov.*

Respectiv de instrucţiunea superióră aluı Petru Movilă, pre care noı astă-ḑĭ am numit-o secundară şi specială, séu universitară, persónele, ce s'aŭ ocupatŭ cu elementele biografieı luĭ Petru Movila, se ecsprima prea sumar şi fŏrĕ de precisiune. Aşa Smotriţki în scrisórea luĭ cărtĕ Ruţski, ḑice, că «*Petru Movilă în tinereţa luĭ a studiatŭ limbele grécă şi lătină*» (a). Ascocenski, scriitorŭ rusŭ din prima jumĕtate a seculuĭuĭ curentu, recunoscêndŭ cunóscerea acestor limbı de cartĕ bărbatul biografieı nóstre, adaugă, ca «*nu se scie în ce scolĭ le-a înveţatŭ*» (b) Alţĭ biografĭ aı luĭ Petru Movilă ḑicŭ, că el «*pentru instrucţiune a fostŭ trămisŭ de cătrĕ părintele seŭ la universitatea din Paris şi la alte universităţĭ strĕine*» (c). Şi in fine, uniĭ punŭ, ca locŭ de instruire superióră a luĭ Petru Movila, «*scóla fraţieĭ din Liov*» (d).

Tóte aceste date, unele maĭ vekĭ şi altele maĭ nouĕ, relative la instruirea superiora aluı Petru Movilă, conţinŭ nuanţe de veritate. Aşa opiniunea luı Smotriţki este confirmată prin tradrucerile luı Petru Movila din limba grécă şi cea latina (e), precum şi prin faptul, ca el în colegiul de Kiev, înfiinţatŭ de dînsul, pre lôngă aceia, că a facutŭ din limba latină limba şcóleĭ, apoı pare a'şı fi reservatŭ şi sieşĭ rolul de profesorŭ şi în acésta calitate el trebue să fi fostŭ unŭ bunŭ latinistu (f). Ce se atinge de nedumerirea D-luĭ Ascocenski, că nu se scie unde Petru Movila a pututŭ să înveţe limba latina şi cea grécă, apoĭ ca respunsurĭ la o asemenea nedumerire putemŭ cita usul aristocrateĭ poloneze, de aşı tramite copiiĭ pentru studiŭ în Europa occidentală (g)

(a) Письмо Смотрицкаго къ Рутскому напеч. въ приложеніи въ II тому Литов. церков. уніи М. О. Кояловича.

(b) Кіевъ съ древн. училищемъ — Академіею. В. Аскоченскаго I. 108.

(c) Кіевскій кат. Митрополитовъ. Encyclopedya povzechna XVIII. 746.

(d) Опис. Кіево-Соф. Соборъ 160.

(e) Probele în capitulul următorŭ.

(f) Despre rolul luĭ P. Movilă în Akademia de Kiev, în capitulele următóre.

(g) Veḑĭ diéta luĭ Jolkebski maĭ sus.

şi conformarea luĭ Petru Movilă cu acestŭ usŭ a pututŭ fi fórte probabilă, căcĭ el, cum am vĕḑutŭ, este strămutatŭ cu mamă-sa în Polonia încă dela etatea de 16 anĭ. Maĭ mult. Pentru noĭ kĭar cele scrise de Metropolitul Kievuluĭ Isaia, predecesorul luĭ Petru Movilă şi succesorul imediatŭ al Metropolituluĭ Iov, staritul luĭ Petru Movilă, sûntŭ probe convingĕtóre, că el era consideratŭ în Kiev, ca ómŭ de o cultură occidentală, căpătată la Paris, séŭ în alte universitățĭ ale Occidentuluĭ din seculuĭ al XVII-lea. Aşa Metropolitul Isaia, despre care noĭ vomŭ vorbi maĭ amăruntitŭ în cursul acesteĭ biografiĭ, scriindŭ la 1638 în mônăstirile Lubenskiĭ şi Prilutkiĭ, se ecsprimă :

«Кіевскій-де Митрополитъ Петръ Могила, вѣры христьянской нынѣ отпалъ, и благословленъ-де Митрополитъ Петръ Могила отъ папы римскаго нынѣ въ великій постъ въ Патріархы, будто быть патріархомъ христьянскія вѣры.»

«Mitropolitul de Kiev dă! Petru Movilă, a căḑutŭ acum de la credința creştină şi-ĭ bine cuvêntatŭ-dă! *Metropolitul Petru Movilă de către papa dela Roma* acum în postul celŭ mare în Patriachŭ, pentru ca să fie patriachŭ al credințeĭ creştine» (a)

Acestŭ citatŭ, rĕmênêndŭ a se desfăşura maĭ de aprópe în capitulul, unde vomŭ vorbi despre activitatea şi luptele luĭ Petru Movilă cu contimpuraniĭ seĭ, pentru noĭ aicĭ dovedesce, că Petru Movilă era consideratŭ kĭar de adversariĭ seĭ, ca *ómŭ de o cultură occidentală, şi póte kĭar parisiană* . . . . In fine, maĭ rêmâne să ne pronuntămŭ şi în cestiunea instruireĭ luĭ Petru Movilă la scóla de Liov.

(a) Noĭ în traducerea de maĭ sus amŭ urmatŭ pre D. Ternovski, alipindŭ particula Де de vorbele Кіевкій-де, благословенъ-де, şi traducênd'o cu esclamativul *dă*, care arată animositatea luĭ Isaia contra luĭ P. Movilă. S'ar putea traduce şi cu prepoşițiunea *de* a Românilor, care ecsprimă une-orĭ genitivul-Metropolitŭ *de* Kiev, şi alte-orĭ ține locul luĭ *ca*, alipindu-se pre lôngă unŭ calificativŭ, şi cu nuanța de a diminua sensul vorbeĭ, lângă care se alipesce : s'a blagoslovitŭ de Mitropolitŭ cutare. Dar ĭarăşĭ ne maĭ întrebămŭ : óre acestŭ *de* nu va fi avêndŭ şi sensul luĭ de al Franțuzilor, pre care eĭ îlŭ punŭ înaintea numelor de familie, şi pre care P. Movilă îlŭ întrebuința în corespondența sa francesă scriindŭ : Pier de Moghila şi pre care unŭ Isaia îlŭ întrebuințéză aicĭ, ca o dovadă reutăciósă despre catolicitatea luĭ Petru Movilă şi cu scopul de a arăta, că el şi-a făcutŭ instrucțiunea în Paris?

Atât scóla de Liov, cât şi fraţia întrégă cu mônăstirea lor îşĭ datoraŭ ecsistenţa familieĭ Movilescilor şi noĭ am vĕdutu mai sus, cum toţĭ membriĭ aceteĭ familiĭ avéŭ dreptul de ctitorĭ în acestu centru de pietate şi cultură ortodocsă a seculuiuĭ al XVI şi al XVII-lea. De altă parte, nôi cunóscemŭ din datele istorice, ce ni s'aŭ maĭ păstratŭ, că dupre prográma scóleĭ de Liov, limbele latina şi elenă se propunéŭ aicĭ cu destulă desvoltare, încă din nainte de anul 1592 (a) şi când contimpuraniĭ luĭ Petru Movilă dicéŭ despre dînsul, că «el vorbia cu uşurinţă latinesce şi grecesce» (b), nu e curiosŭ, că el să fi căpătatŭ acéstă decsteritate, décă nu kiar în scóla de Liov, apoĭ celŭ puţin cu dascalĭ din dînsă. Pre lôngă aceste, însuşĭ Petru Movila avea unu respectŭ particularŭ pentru scóla din Liov şi el este radicatŭ la rangul de Archiepiscopŭ şi Metropolitŭ al Kievuluĭ în Liov şi apoĭ, ce este şi maĭ caracteristicŭ pentru sciinţa, desvoltată în scóla de Liov, că kĭar Petru Movilă la înfiintarea colegiului movilénŭ din Kiev se servesce de «dascalĭ pedagogĭ», aduşi de la scóla de Liov. In fine, o scrisóre a logofĕtuluĭ Luca Stroicĭ cătrĕ fraţia de Liov, carea tractéza despre doĭ tinerĭ Moldovenĭ, Toma şi Gavril, ce-şĭ facéŭ studiile în scóla de Liov, şi prin care scrisóre logofetul se ecsprimă :

«Рачте быти ласкави на нихъ, же бы се очили.»	«Fiţĭ bunĭ cu dînşiĭ în modŭ particularŭ, ca dór ar învĕţa (c).»

atesta cu tótă evidenţa, ca scóla din Liov era în stimă mare la boeriĭ moldovenĭ, unde eĭ îşĭ tramitéŭ copiiĭ pentru studiĭ maĭ înalte, şi nu ni se pare nelogicŭ maĭ ales, ca datele istorice ne împingŭ spre o asemenea conclusiune, ca să admitemŭ, că şi *fiiul luĭ Simeon şi nepotul luĭ Ieremia Movilă*, ctitoriĭ restauratorĭ aĭ mônăstireĭ de Liov, *sa fi făcutŭ o parte din studiile superióre în scóla din Liov*, maĭ ales ca pentru acésta l'a ajutatŭ şi etatea de 16 anĭ, când el a fostŭ aşedatŭ cu mamă-sa în Polonia la anul 1612.

(a) A. З. Р. IV No 32. Лѣтоп. львов. братсв. подъ г. 1592.

(b) Писмо М. Смотрицкаго къ Рутскому. publicată în Suplim. T. II a Литов. церк. уній М. О. Кояловича.

(c) Рукоп. львов. ставр. архива.

In cât din tóte aceste resultă pentru partea positivă a studiuluĭ nostru, că *Petru Movila şĭ-a făcută educaţiunea de copilă în Moldova sub dirigerea Margaretei, ĭar cea de tînĕră în Regatul Poloniei sub conducerea tutorilor Jolkevskĭ, Chotkevicĭ şi Iov Boreţki, Metropolitul de Kiev;* ĭar *instruirea a căpătat'o dela dascaliĭ scólei din Liov, şi universitatea kĭar de Paris,* unde el a trebuită să fie trămisă pentru complectarea studiilor maĭ înalte, conform usuluĭ magnaţilor poloni.

Fiindu-ni maĭ sus vorba despre logofĕtul Luca Stroicĭ, înkieemă acestă capitul cu notete următóre, ce ni le-aŭ conservată Petru Movila despre acestă bărbată al Moldoveĭ, şi care caracterisézä pre Luca Stroicĭ şi arată şi rolul Metropolituluĭ Anastasie Crimca faţă cu mônastirea Dragomirna. Sûntă interesante aceste note manuscripte pentru contimpuraneitatea lor, pentru usurile timpuluĭ şi în genere pentru istoria ţĕreĭ :

Повѣдаше Анастасій Кримковичъ Митрополитъ Сучавскій, глагола: ако единою сущу ему въ монастырѣ своемъ нарѣцаемомъ Драгоміена, иже онъ създа имѣніемъ Луки Строича логофета великаго Молдовлахійскія земля.

(Сей бо Строичь не хотя отъ человѣкъ временныя слава (его

„Istorisîndă Anastasie Crimca Metropolitul Suceveĭ, ni spune; cum odată i-sa întâmplată luĭ în mônăstirea sa, numită Dragomiena (a), pre carea el a zidit'o cu averea luĭ Luca Stroicĭ, logofĕtuluĭ celuĭ mare al ţĕreĭ Moldo-Vlachieĭ.

Acestă Stroicĭ, nevoindă să aĭbă dela ómenĭ onóre timpurala, căcĭ ómeniĭ, invidiindu-lă prè dînsul, i-ar

(a) Nu scimă décă acéstă numire a mônăstireĭ Dragomirna din Bucovina este cea dréptă, séŭ numaĭ o eróre a D. N. Laşcu în copiarea eĭ. Noĭ o conservămă.

же обѣзюроша людіе мъ-
зды трудовъ и добро-
дѣтелей своихъ погу-
блати) нъ отъ Бога
вѣдущаго тайнаѧ сер-
децъ человѣческихъ
почесть пріати, всѧ и-
мѣніѧ своѧ никомужъ
вѣдущу, колико лѣтъ
прежде своѧ смерти, се-
му Митрополиту съ
клатвою въздаде, еже
своимъ именемъ съз-
дати монастирь, ни-
кому же повѣдаша,
акъ имѣніемъ его зи-
ждетъ, акъ же и сот-
вори, създабо великіи
и красныи монастирь
паче инѣхъ монасти-
рей въ Молдовлахіи
сущихъ, и многимъ
златомъ и сребромъ и
многоцѣнными свѧ-
щеннъми одежды укра-
си, и сели и винограды
обогати Нъ уко Бо-
гъ видѧ аже сътвори
Строичъ его ради въ
тайнѣ въздаде ему
авѣ, по смерти бо его

fi vătămatŭ recompenseĭ ostenelelor şi a virtuţilor luĭ), ci căutândŭ sa primia-scĕ onóre dela D-deŭ cel-ce cunósce misterele inimeĭ ómenilor, tótă averea sa nefacênd'o cunoscută nimăruĭ atâţa anĭ înaintea morţeĭ séle, a dat'o acestuĭ Metropolitŭ cu jurămêntŭ, care cu averea luĭ să fundeze o mônăstire, nespunêndŭ nimeruĭ, că cu averea luĭ (Stroicĭ) zidesce, dupre cum s'a şi fundatŭ, zidindu-se mônăstire maĭ mare şi maĭ frumósa, de cât cele-lalte mônăstirĭ, ce se află în Moldo-Vlachia înfrumuseţate şi cu multŭ aurŭ şi argintŭ şi cu vestminte sânte şi scumpe şi a înavuţit'o cu sate şi viĭ. Dar, îndată ce D-deŭ a vĕdutŭ cele ce a făcutŭ Stroicĭ în ascunsŭ pentru dînsul, el i-a datŭ luĭ la arătare, căcĭ după mórtea luĭ toţĭ aŭ sciutŭ despre acésta, căcĭ eĭ numescŭ mônastirea nu a Metropoliţilor, ci a Stro-

вси оувѣдѣвше о семъ, не Митрополитовъ оуже монастырь онъ именоуютъ, нъ Строичевъ.

Въ единъ отъ дний панамарь, не по обычаю рано въставъ на оутреню въсклепа, нъ оуже близь соущоу дню пришедъ же къ церкви отврѣти двери обрѣтеся отвръсти и вся свѣщѧ ꙁажжени, посреде же церкве налои и книга бѣста на немъ. Строича же логофета (тамо бѣ тѣло Строичево) стоѧща и чтоущѧ на книзѣ видѣ. Вшедшоу же емоу отъ страха невѣдаше, что творити, нъ хотѣше побѣгти, Строичь же стоѧй посреди церкве обращся рече въ немоу аки съ гнѣвомъ: доколѣ ми троуди дѣеши. лѣнивче, и не оставляеши мѧ почивати, аꙁъ бо оуже многократъ вмѣсто

icilor. Intr'una din ḑile clisiarchul, sculându-se la utrene diminéţă în zorĭ nu dupre óbiceiŭ, dar acum fiindŭ aprópe ḑioa, s'a dusŭ la Biserică şi deskiḑêndŭ uşele, le-a găsitŭ deskise şi tóte lumînările aprinse, ĭar în mijlocul Bisericeĭ analogul şi pre dînsul carte. Şi a vĕḑutŭ pre Stroicĭ logofĕtul (căcĭ acolo era corpul luĭ Stroicĭ) stândŭ şi cetindŭ pre carte. Decĭ umplêndu-se de frica pentru cele, ce vĕḑuse, că se facŭ, a voitŭ să fugĕ, şi Stroicĭ, cum sta în mijlocul Bisericeĭ, s'a întorsŭ şi i-a ḑisŭ luĭ órecum cu supărare: pĕnĕ când mĕ veţĭ da de ostenélă, leneşilor, şi nu mĕ veţĭ lăsa să mĕ repausezŭ, căcĭ eŭ acum de multe orĭ în locul vostru, stândŭ înaintea celor sânte, proaducŭ luĭ D-ḑeŭ lauda de diminéţă şi nu pentru lenea vóstră săse condamne Vlădica. Când vine timpul docsologieĭ luĭ, sunt ne-

вáсъ свѧтыни предстаѧ ѹтрънюю съвръшаю емѹ хвалословіе, и да не лъ-нивства вашего ради прогнѣваетъ сѧ владыка. Ѥгда врема славословіа его приходитъ принѹжденъ вашимъ нерадѣніемъ възтавъ пѣніе емѹ приношѹ, нъ ѹбо отсели оставивше лѣнивство въ време подобно на славословіе Бога нашего въстаните къ томѹ бо не възмогѹ ѹмилити о васъ владыкѹ аще не сами трезвитесь. Ипаки рече емѹ: вса аже видѣлъ еси и слышалъ еси иди и повѣждь Митрополитѹ, игѹменѹ жъ и братіи рцы, внимайте себѣ прочее и трезвитесь, аще спасеніе свое любите. Онъ же исплънъ страха и ѹжаса еще трепеща прибѣже къ Митрополитѹ и повѣда емѹ вса аже виде и слыша Митрополитъ

voitŭ de negligența vóstră să mĕ scolŭ și să producŭ luĭ D-ḑeŭ căntare, dar de acum lăsândŭ lenea, sculați-vĕ în timpul convenabil docsologieĭ Dumneḑeuluĭ nostru, și décă singurĭ nu vĕ vețĭ scula, eŭ nu voiŭ putea să îndupleсŭ pentru voĭ pre stăpânul. Și ĭarășĭ i-a ḑisŭ luĭ: „totŭ ce tu aĭ vĕḑutŭ și aĭ auḑitŭ, mergĭ și comunică Metropolituluĭ, ĭar egumenuluĭ și fraților li comunică, décă ĭubițĭ mântuirea vóstră, sculați-ve maĭ nainte și desceptați-vĕ“. Iar el plinŭ de frică și de spaĭmă și încă tremurândŭ a alergatŭ la Metropolitul, și i-a comunicatŭ luĭ totŭ, ce a vĕḑutŭ și a auḑitŭ. Și Metropolitul de asemenea înspăĭmântăndu-se, a venitŭ în Biserică și negăsindŭ pre nimine, numaĭ lumînările arḑêndŭ și în mijlocul Bisericeĭ analogul și pre dînsul carte deskisă era și în dînsa prologul

же абіе ѹжасенъ прїиде къ церкви и никогоже обрѣте точію свѣща горѧща, и на налои посреди церкве книгѹ въ ней же прологъ того дна на немъ отврзстѹ лежащѹ, абіе же невѣрѹай панамарѹ Митрополитъ повели емѹ на свѧтѣй трапезѣ клѧтись, акъ не самь свѣща зажже, ни налои съ прологомъ постави, нъ сице а обрѣте и акъ двери само отврзсти бывша и Стройча Логофета посреди церкве стоѧща тогда виде и повѣдаемаѧ гласъ кнемѹ. И тако предъ всѣми клѧсь акъ истинна сѹть повѣдаемаѧ отъ него, и прослави Митрополитъ Бога, и вса братіа поклонишесь славѹ въздаша предивно спасенія пѹтей авлекющемѹ Христѹ. И отъ того дне начаша опасно житіе свое ис-

aceleĭ ḑile ; dar Metropolitul necreḑêndŭ eclișiarchuluĭ, i-a poruncitŭ luĭ, ca să jure pre sânta masa, décă n'a aprinsŭ elŭ singurŭ lumânările și décă n'a pusŭ analogul cu prologul și décă aceste aŭ fostŭ așa ; cum ușele aŭ fostŭ găsite deskise singure și a vĕḑutŭ atuncĭ pre logofĕtul stândŭ în mijlocul Bisericeĭ și i-a grăitŭ luĭ? Și așa înaintea tuturora s'a juratŭ, că adevĕrate sûntŭ cele comunicate de dînsul, și a preamaritŭ Metropolitul pre D-ḑeŭ și toțĭ frațiĭ înkinându-se, aŭ datŭ mărire luĭ Christos, celuĭ ce arata caile mântuireĭ într'unŭ modŭ minunatŭ. Și din acea ḑi aŭ începutŭ așĭ îndrepta viéța lor cea periclitată și la Biserică săse mânece și fie-care să fie cu atențiune asupra sa întru marirea Tataluĭ, a Fiiuluĭ și a S-tuluĭ Duchŭ,

правлать и кꙁ церкви ꙋтрꙁневать и себа кождо ихꙁ внимати вꙁ славꙋ отца и сына и сватого дꙋха Бога вꙁ троици Єдинаго славимаго и покланаемаго аминь.

D-ḑeuluĭ celuĭ prea-mărită şĭ înkinată, Unul în Treime. Amin. (a)

(Va urma)

Archim. Genadie Enăcénu.

(a) Din manuscriptul luĭ P. Movilă.

SCUMPE SUVENIRE

séŭ

DOÉ DISCURSURĬ FUNEBRE

Sub acestu titlu publicămŭ apelul, ce ni se adreséză de cătrĕ stimabilul nostru colaboratorŭ, Prea Sânțitul Inocentie Ploeștenu, precum și unul din aceste doĕ discursurĭ funebre, rĕmânêndŭ celulaltŭ pentru No. viitorŭ. Acésta o facemŭ cu cea maĭ mare mulțemire sufletéscă; căcĭ persónele, de care ni se amintesce, suntŭ scumpe și Bisericeĭ ortodoxe române.

Redacțiunea.

Onorabileĭ Redacțiunĭ a Jurnaluluĭ **Biserica Orthodoxă Română.**

Sûnt rarĭ servitoriĭ care lucréză cu tótă punerea şi cu tótă vrednicia în viea Domnuluĭ. Sûnt rarĭ bărbățiĭ bisericeĭ nóstre naţionale, şi de aceea avemŭ o datorie săntă de-a stima şi respecta pe ceĭ ce traescu încă şi a ne aduce aminte cu dorŭ, religiositate şi iubire fiéscă saŭ frăţéscă, de aceĭ ce nu maĭ sûnt în acéstă viaţă. Ast-feliŭ, în prima linie, cădŭ învăţătoriĭ şi maĭ mariĭ noştri, *cari ne-aŭ grăit cuvîntul Domnuluĭ*, ca avênd în privire viaţa şi ostenelile lor, *să le urmămŭ credinţa!* In a doua linie să cuvine să punem pe confraţiĭ, colegiĭ şi amiciĭ noştri, cu carĭ ne am ostenit, cu carĭ am împreună lucrat, şi a cărora viaţă póte fi întru-cât-va învăţătóre pentru posteritate.

In vedere cu acestŭ preceptŭ al apostoluluĭ, Eŭ unul mĕ cred datoriu a pune sub ochiĭ cetitorilor stimabiluluĭ Diariŭ ce aveţĭ onóre a redacta, icóna a doĭ colegĭ de scólă şi profesoratu, care de mult au părăsit arena de luptă — prin mutarea cătră Domnul, — dar a cărora suvenire nu póte fi infructuósă în interesul bisericeĭ. Vréŭ a aminti de fericiţiĭ întru pomenire *Ieromonachul Benedict Georgiescu* şi simpaticul *Ioan Anghel!*

Datoria mĕ apasa cu atâta maĭ gravŭ şi maĭ imperiosu, cu câtu subsemnatul am fost într'un maĭ îndelungat şi maĭ strînsu contactu cu aceştĭ doĭ bărbaţĭ. Celŭ ântăiŭ mi-a fost mulţĭ anĭ colegŭ de bancă şi pedagogŭ, şi apoĭ colegŭ de profesorat în seminariul Eparchieĭ Huşi-

lor. Celu al doilea mi-a-fost pentru scurtu timpŭ elevu în Seminariul Central din Iaşĭ, apoĭ succesor la Catędra de Teologie şi Studiul Sânteĭ Scripturı, în acelaşĭ Seminaru; şi înfine, colegŭ de profesorat în Seminariul Huşilor. Ca Directore acestuĭ Seminariŭ timpŭ de 15 anı, avuiŭ trista parte să petrecŭ cătra mormîntŭ pe aceştĭ doı confraţĭ şi amicĭ sincerĭ aĭ meĭ şi aı bisericeĭ.

Pentru a li plăti un tribut de iubire şi recunoscința ce li datorescu, facu apelul celŭ maĭ calduros onorabileı Redacţiunĭ a Jurnaluluĭ eclesiasticu *Biserica Orthodoxă Română,* së bine-voiască a da ospitalitate în stimabilele colóne a le aceluĭ Ḑiariu alăturatelor două Discursurĭ ținute de sub-semnatul la înmormîntarea amintiţilor bărbaţĭ.

(†) Archiereul *Innocent M. Ploesténu.*

DISCURS FUNEBRU

ţinut la înmormîntarea Ieromonahŭluĭ Benedict Georgiescu.

„Dintru înălțimea sa trimis-a focŭ, pogorîtul-a pre El în ósele mele și m'am rësfrânt; datu-m-a Domnul spre perire tótă ḑiua spre durere."

(Plângerea Ieı em. I, 14).

N'am fraților alte cuvinte cu care sa vë întrețină înca pucine minute în jurul rëposatuluĭ amicul și confratele nostru! Subiectul întruniręĭ nóstre de astă-ḑĭ este prea tristŭ; pentru mine unul, este din cele maĭ triste ce mi s'a putut presęnta în vieață, și de aceea, să nu așteptațĭ din partea mea de cât cuvinte de durere, cuvinte de amarăciune!

Două motive reclamă ca inima nóstră să se patrundă în acest momentŭ de o îndoită tristeță și amărăciune:

Ântâiŭ, pentru că ne aflăm în facia unuĭ mormînt, deschis pentru a ascunde de dinaintea privirilor nóstre pe cel maĭ scumpŭ și maĭ sincer amicŭ! *Al doilea*, că la vederea acestuĭ mormînt spiritul nostru cu atâta devine maĭ îngrozit, cu cât 'șĭ aminteșce că și întreaga viață a confrateluĭ nostru aŭ fost numaı o durere de tótă ḑiua! numaĭ un mormîntŭ!

Dar, fiind că nimica nu póte fi maĭ învațatoriŭ de cât mormîntul, nimică maĭ înțelepțitoriŭ de cât durerea, Eŭ mĭ-am propusŭ Fraților sa vë represint înaintea ochilor Domnieĭ-Vóstre întrega viață a rëposatuluĭ, carea credŭ ca va fi

pentru scolarii seï mult maı învăţatóre de-cât chiar lecţiunile sale, şi carea va lassa în inima colegilor seı nişte trăsurï adâncı de o eternă suvenire pentru un aşa de scumpu amicŭ!

Păr. Ieromonachul Benedict Gheorgiescu, este născut în comuna Fôntâna mare, Judeţul Suceveï, cam pe la aniï 1822, din nişte Parinţï fórte saracï, de profesiune agricultorï. Numele seŭ din sântul Botezŭ fu Vasilie. — Acest Vasilie, maı mult din întêmplare de cât prin scirea sau învoirea părinţilor seï, merge, pela 1836, în Oraşul Fălticeniï şi intră în scóla primara ce se înfiinţase atuncea sub numirea de *Scóla Domnéscă*, angajatu ca servitore la primul Profesore al Scóleï *Sincelul Neofit Scribanŭ,* astădï (a) episcopŭ Argeşuluï. Aice dobândeşce primele noţiunï de instrucţiune, întimpinând cele maï marï greutăţï, căcï pentru ca să se pótă întreţinea la învăţatură, era nevoitŭ în tot timpul vacanţieï să muncéscă pela particurarï pentru plată. Aşa, voiŭ cita pe venerabilul Préutu Gheorgie din Şoldăneştï (o comună alature cu Fălticeniï), pe lângă carele Vasilie Gheorgiescu petrecea maı tóte vacanţiile în calitate de munçitoriŭ, şi unde învaţa pe câmpŭ Psaltirea şi ceaslovul — cărţı aparţinătóre serviciuluï divinŭ, căcı Vasilie din copilariea sa se distingea de seminii seı prin religiositate, perfectă ascultare şi respect catre ceï maı marï.

Era în etate de 21 anı, o etate destul de înaintată când, pe la 1843, audind de Seminaria Veniamină din Monastirea Socola, 'ï veni dorinţa de a învăţa şi acolo. Lipsit de părinţï, căcï de şi avea mamă, — sermana era aşa de săracă în cât se părêa că nicï nu există pentru ardentul de învăţătură Vasilie : Aşa, el pleacă tómna la Iaşï pe josu, numaï cu traista în bĕţŭ şi cu modestele haïne ce şi le facuse prin muncă în timpul Văcanţieï; ajunge la locul seŭ doritŭ şi se angajază de o cam dată servitoriŭ în casa la unchiul Rectoreluï de atuncï, numitŭ *Ieromonachul Ghenadie Scribanŭ*, carele se afla preutŭ şi duchovnicŭ Seminariuluï, — nu atâta pentru vre un ajutoriu materialŭ, pre cât pentru a'şï dobândi un protector. Căcï regula ce'şï facuse în copilarie, de a munci

(a) In 1869 Ianuarie 20, când s'a rostit discursul.

vara pentru ca să pótă învăţa iarna, o pazia cu religiositate. Cu modul acesta, Vasilie ajuta şi pe săraca sa'mama şi se îmbrăca şi pe sine. În acéstă stare găsescŭ la 1844, când eŭ însumĭ am întrat în Seminariŭ, pe laudabilul Vasilie Gheorgiescu, carele din causa lipsurilor şi incomodităţilor rĕmăsese repetentŭ în Clasa I-a.

Aşa fraţilor şi iubiţilor colegĭ de suferinţa pe arida cale a Instrucţiuneĭ, sînt încredinţat că v'aţĭ convinsŭ în deajunsu din cele ce v'am relatat până aci, şi vĕ veţĭ convinge şi mai multŭ, vĕ veţĭ convinge perfectŭ, că eŭ colegul rĕposatuluĭ n'am găsit la trista ocasie de facia nicĭ un textŭ altul în sacra scriptură maĭ potrivit şi maĭ apropó, asupra căruia să vĕ vorbescŭ, de cât durerósele cuvinte împrumutate din cartea plângerilor Profetuluĭ Ieremia :

„*Dintru înălţimea sa trimis-a focŭ; pogorîtu-l-a pre El în ósele mele : Întins-a cursă piciórelor mele şi m-am rĕsfrântŭ; datu-m-a Domnul spre perire, tótă ḑiua spre durere.*"

Aşa, singurul acest textŭ póte representa ca într'un tablou viŭ tótă viaţa rĕposatuluĭ amicul şi colegul nostru! Un focŭ consumătoriŭ pentru învăţătura, pedicĭ teribile din partea mijlócelor materiale, o muncă cu pîrae de sudorĭ prin carea să pótă înlătura acele pedicĭ, din a căria causă 'ĭ-a supravenit şi o sdruncinare teribila în constituţie,—care a grăbit a-ĭ scurta firul vieţeĭ. Să se maĭ adaugă pe lânga aceste şĭ slabele talente naturale, precum şi silinţa exemplară ce a întrebuinţat rĕposatul pentru a învinge însăşĭ natura!

Iată până aci viaţa rĕposatuluĭ, representată eminaminte în textul citat din Scriptură, şi descrisă destul de imperfectŭ (o recunoscŭ) de mine!

Sórta făcênd ca Vasilie Gheorgiescŭ să rĕmână pentru anul 1844/45 ca repetentŭ în Clasa I-a, eŭ avuiŭ fericirea să'ĭ fiŭ unul dintre ceĭ maĭ apropieţĭ colegĭ de clasă şi bancă; ḑicŭ că am avut norocire, pentru că într'o etate crudă de 12 anĭ precum mĕ găsiam atuncea am avut ocasiune, studiind împreună adese-orĭ, să imitezŭ multe din plecările sale cele bune, şi maĭ ales sinceritatea, iubirea şi supunerea către ceĭ maĭ marĭ, şi devotamentul către studiŭ şi cătră biserică.

O! venerabile confrate! nu am cuvinte cu care să te potu recomanda maĭ bine scolarilor, colegilorŭ şi amicilor noştri!

Ast-feliŭ fraţilor, făcuramŭ împreună cu fratele Vasilie Studiul cursuluĭ inferior de Seminariŭ. Elŭ însă, de o mie de orĭ maĭ puţinŭ norocit de cât mine; căcĭ eŭ avênd părinţĭ, eram îndestulat de tóte; éra Elŭ sĕrmanul, continua a se ocupa în tóte vacanţiile cu cruda muncă, pentru ca să se pótă întreţinea la învaţatură! Ascultaţĭ iubiţilor scolarĭ aspra viaţă a părinteluĭ şi învĕţătoriuluĭ vostru! şi voĭ ceĭ ce aveţı mijlóce învăţaţivĕ a fi recunoscătorı providenţieĭ— silinduvĕ cu învaţărura şi cu apropriarea bunelor moravurĭ; éră voĭ săracilor, cari dispuneţĭ de fórte puţine mijlóce materiale, precum şi voĭ orfanilor pe cari vĕ întreţine Guvernul, luaţi esemplu din viaţa venerabiluluĭ vostru Profesore : Nu perdeţı nicĭ-o-dată speranţa de reuşită şi fiţı îndoit recunoscătorĭ maĭ marilor voştri şi Guvernuluĭ, carele astădĭ maĭ mult ca tot-déuna este devenit părinte săracilor şi orfanilor! Când pe atuncĭ era lipsa chiar de şcolĭ!

Dela 1848 şi până la 1851, Fratele nostru Vasilie aŭ făcut o pausa în studiŭ; din causă că în acelŭ timpŭ nişte regratabile împrejurarĭ facuse să se suspende din Seminariŭ cursul superior de Theologie şi Filosofie.

In acest timpŭ rĕposatul fu întrebuinţat ca Pedagogŭ şi Profesore de Gramatica Română la Clasele I şi II-a din Seminariŭ, unde s'a distins pot a dice dintre toţĭ Profesoriĭ, scoţînd câte-va rîndurĭ de Elevĭ forţĭ în scrierea şi compunerea Română, şi cariĭ vecĭnicŭ 'ı vor păstra memoria.

La 1851, sub Domnia bunuluĭ şi patriotuluĭ Domnitoriŭ Grigorie Al. Ghica, dându-se Seminariuluĭ un programŭ fórte întinsŭ, fixânduse cursul Clericalŭ pe optŭ anĭ, earăşĭ avurăm norocirea,—Eŭ, rĕposatul, Par. Archimandritŭ Polycarp Popescu, ce se află presentŭ aice, şi alţĭ patru colegĭ, a începe împreună cursul superiorŭ de Theologie şi Filosofie. Dar închipuiţivĕ câta greutate, câtă abnegaţie şi câtă punere se cerea din partea rĕposatuluĭ pentru ca să învingă greutaţile ce'ĭ impunea o etate de 30 de anĭ, maĭ ales că ambiţiona să nu fie întru nimică maĭ josŭ de cât colegiĭ seĭ! Fiind în cur-

sul superiorŭ Fratele Vasilie a îmbrăţoşat tagma monachală, la care fu reclamatŭ nu numaĭ de devoţiunea sa naturală, ci şi de împrejurarea că era deja întreţinut de Preacuviosul Neonilŭ stariţul Sântelor Monastirı Neamţu şi Secu.

Finind cursul cu cel maĭ bunu succesŭ, fratele nostru Vasilie, acum Ieromonachul Benedict, fu numit de catra Epitropia Seminariulu ca profesore la Seminariul din nou înfiinţat în Monastirea Neamţuluı. Aice ar trebui o pană maĭ abilă pentru a putea descrie intrigile şi persecuţiile asupra Profesorilor în genere, iara în principu asupra juneluĭ Seminariŭ, ursite şi manevrate printr'unu escentricŭ monachŭ, a căruia nu-ĭ maĭ poménimu numele, în cât regretabilul Părinte Benedictŭ fu constrînsŭ sa împunga fuga împreună cu Rectorele aceluı Seminariŭ şi colegiĭ seĭ. Eaca, încă o teribilă lovitură în debila viaţa a rĕposatuluı.

După o răbdare şi o muncă ascetică de unu anŭ de ḑile, după o staruinţă martirica pe lângă Ministerul Cultelor şi Instrucţiuneĭ publice, reuşi în fine a capăta la 1860 prin concursŭ Catedra de Istorie şi Geografiie la acest Seminariŭ al Eparchieĭ Huşilor.

Vĕḑêndu-se asigurat, vĕḑêndu-se înfine încungiuratŭ de maĭ mulţi colegĭ şi scolarĭ aĭ seĭ deveniţĭ ca şi El profesorĭ la acest stabilimentŭ, s'a hotarît sa'şĭ facă aice aşeḑarea sa definitivă. Cumpărându-şı o vie, pentru preţul căria şi a acaretelor făcute pe ea munci până la mormîntulŭ ce putem ḑice ca şi-l'a sapat însuşı, prin extrema jertvă pentru alţiĭ şi ne'ngrijirea de sine! Învăţaţi-vĕ şi din acésta voĭ toţĭ ceĭ ce nu sciţĭ a vĕ conforma cu cerinţile timpuluĭ şi cu necesităţile vieţeĭ! Sîntemŭ de o potriva responsabilĭ pentru ambele vieţĭ!

Acéstă abnegaţie însă a rĕposatuluĭ, se póte justifica întru cât-va prin aceea că, născut şi crescut în sărăcie, elŭ n'a trăitŭ şi n'a vrut să trăésca un minut de cât pentru rudele sale sărace, pe care, din câte s'a vĕḑut, natura se pare că le condemnase să trăéscă în miserie şi-înjosire; dar pe care El 'ĭ-a adunat în jurul seŭ, pentru care a făcut cheltuelĭ enorme relativŭ cu posiţia sa, declarênd óre-cumŭ prin conduita sa escentrică (în bine negreşit), un resbelŭ ne'nvincibileĭ Naturĭ.

Dar vaĭ! iată resultatul acestuĭ resbelŭ, lipsitŭ de tactică şi strategie!

Expunêndu-vĕ, Fraţilor, viaţa încarcată de crucĭ a venerabiluluĭ Parinte Ieromonachul Benedict, profesorele, confratele, amicul şi colegul nostru, eu n'am avut în vedere de cât folosul vostru moralu, pe care nu l'aţĭ fi pŭtut trage cu atâta abondenţa nici din vieţile celor marĭ aĭ pămêntului, nicĭ chiar din vieţile persónelor celor maĭ ilustre! Mai mult saŭ maĭ puţin, totul este escentricŭ în viaţa omului inteliginte; dar aice, din câte aţĭ vĕdut şi audit, însaşĭ natura se pare învinsă şi ruşinată, chiar în acéstă teribila şi finală lovitură data acestuĭ omŭ, — fara cea mai mica mila saŭ indulgenţă!

Câtŭ pentru mine unul, buzile începu a'mĭ tremura, limba — organul graireĭ, a început sa'şi pérdă facultatea! Genunchile mi se încovóie, totul mĕ părăseşce, şi mormîntul amiculuĭ 'mi inspiră gróză!

Vaĭ de mine! vaĭ şi de voĭ fraţilor carii mĕ ascultaţĭ, dacă şi în urma acesteĭ loviturĭ teribile ce ni se dă prin mâna morţeĭ, în persóna celui maĭ scumpŭ şi maĭ intimŭ din amiciĭ ce am putut avea, nu vom capata lecţiuni reale pentru prudenţa cu care trebue sá ne purtămu cătra noĭ înşine şi unul catră altul în veacul acestŭ de acumŭ ! ! !

A ne'ngriji totalminte de viaţa ce ni este dată de Providenţă, — este cea maĭ mare greşală ce putemŭ face contra natureĭ şi a lui Dumnedeu! A abusa de viaţă, prin comiterea de fapte ce o pot ataca şi scurta, — este o crimă, ce se pedepseşce şi în veacul acesta şi în cel viitoriŭ. Dar a întrebuinţa cine-va intrigĭ, calumniĭ, persecuţiĭ, maltratărĭ, prin care se loveşce teribilŭ atât în viaţa materială cât şi morală a aprópeluĭ, — este maĭ mult de cât o grozăvie, este o revoltă satanică în contra ceriuluĭ şi a pămêntuluĭ!

Nu mĕ voiŭ sili maĭ mult a vĕ desfaşura taboul tristelor resultate ce aduce dupa sine o vieaţă neregulată; şi maĭ multŭ încă o vieaţă anti-creştină! Ceea ce 'mi rĕmâne de disŭ este apelul calduros ce vĕ facŭ ca numele Profesoruluĭ să se păstreze neştersu din inimile scolarilor seĭ, chiar pentru folosul lor realŭ şi moralu!

Vie şi confraţii! vie colegiĭ şi amiciĭ spre a da Venerabilului acestuĭ corpŭ cea maĭ de pe urmă îmbrăţoşare şi sărutare!

O voĭ rudelor! apropiaţivĕ cu cutremur şi venerare de patul mortual al aceluia ce este devenitŭ jertvă tristă pentru voĭ: îngenuchiaţi! vărsaţĭ lacrimĭ ferbinţĭ! imploraţi numele nemincinosuluĭ Dumnedeŭ ca să bine-voéscă a'ĭ da însutit în cerŭ pentru ceea ce a perdut pe pamêntŭ!

Să îngenuchiămŭ fraţilor cu toţiĭ, şi să cerem rĕposatuluĭ vecĭnica odihnă şi fericire, iară sufletelor nóstre mare milă!

Amin.

Archimandritul Innocentie Moisiu.

1869, Ianuar 20.

NOTIȚE ISTORICE

asupra timpuluĭ și împrejurărilor religióse în care s'a ținutŭ Sinodul din Iașĭ.

De la finitul seculuļuĭ al 9-le și până la începutul celuı al 16-le în sf. nóstră Biserică Orthodoxă Orientala nu sa vede nicĭ o mişcare literară şi theologică, esceptândŭ câțı-va canoniştĭ d. e. Balsamon Zonora, Vlastariu etc. Causele ce aŭ împedecat progresul culturei spirituale, sunt multiple; precum : caderea scólelor theologice prin cuceririle musulmane în Asia, Europa și Africa, adică : aceleĭ de Alecsandria și Antiohia; degradarea spirituluĭ elen în Grecia, refugiul învățaților în Occidentŭ, corupțiunea moravurilor în genere și în fine depărtarea de la spiritul Bisericeĭ antice, din care considerente aŭ urmatu ignoranța clerului, (vedı Turco-Græcia, libri octo a luı Mart. Crusio ..... edit. Basil. pag. 94, 205, 246 şi 537; idem Chronicon Ecc. græc. Ph, Cyprii. pag. 50). „*In tótă Grecia*, să esprimă clar Crusiŭ, *studia nullibi florent, Academias et profesores publicos nulos habent, præter scholas treviales inquibus pueri* ὡρολόγιον, ὀκτώηχον, *Psalterium aliosque libros, quorum in missa usus est, legere docentur.*“ Simplu numaĭ în Creta maĭ esistau óre-care scolı (Turco-græc. pag. 537); la Constantinupol cea întêiu scólă regulată s'aŭ înființat pe la jumĕtatea secoluluĭ al 17 (vedĭ Ἱστ. τῶν Πατρ. τῆς Ἱερωσ. ὑπὸ Δοσιθέου T. II pag. 477). Dar cu tótă lipsa de cultură în orientŭ totușĭ Biserica Orthodocsă n'a fost privată cu totul de bărbațı învățațı și virtuoşĭ; (vedı Turco-græc. pag. 205 consultă Νεοελλ. φιλολογία ὑπὸ Βρετοῦ).

Aceştı prelațĭ erudițı 'şĭ făceaŭ studiiele lor în occident şi maı ales în Italia unde numaĭ orthodocsism nu se învața; ear cu trecerea timpuluĭ şĭ ivirea Luteranismuluĭ şi Calvinismuluĭ şi în aceste scolĭ, se instruiaŭ singurĭ în doctrinele orthodocsieĭ (vedĭ Turco-græc. locul citat. Fabricius Biblioth. græc. Elladius. A. in status præsens Eccl, græc, Νεοελλ. φιλ ὑπὸ Α. Π. Βρετοῦ) Ceĭ ce voeaŭ a se sacrifica la apararea orthodocsieĭ, ritul lor confesional, 'l învațaŭ în scolı vitrige

de acea uniĭ din eĭ aduceaŭ veninul acelor ŝcolĭ şi în sinul sf. noastre Bisericĭ (veḑĭ catalogul persónelor educate în scóla propagandeĭ din Roma, între care figurează o sumă de orthodocşĭ cariĭ aŭ fost ceı maĭ geloşĭ apologiştĭ aĭ Papeĭ, idem. Νεοελλ. φιλ. Persóna însă, care aŭ produs nelinişte Bisericeĭ orthodocse, aŭ pus în mişcare sufletele credincioşilor şi a ţinut în agitaţiune şi îngrijire orthodocsia maı mult de un secul, a fost Patriarchul Constantinupoluluĭ, Ciril Lucaris. El s'a născut în Creta la 1572. Părinţiĭ seĭ îngrijindu-se serios de educaţiunea sa, după ce a terminat în Patria sa studiile începătóre, l'au trimis în Veneţia dupa acea la Universitatea de Patavia, unde ş'a terminatu studiile sale liberare şi theologiçe. In urma a voiajat maĭ tótă Europa, maĭ cu sama prin Belgia şi Britania (ţĕrĭ pe atuncĭ protestante) legând amiciţie cu maĭ multe persóne însemnate. Kiematu în Patrie de Meletie Pigas, Protosing. Patriarchieĭ de Alecsandria, care devenind Patriarch l'a hirotonisitu Ieromonach ş'apoı şi Archimandritu. Cunoscutŭ de om eruditŭ, Patriarchul Ecumenicu Neofitŭ l'a însărcinatŭ cu misiunea de aperator al orthodocsieĭ în Litvania, ce era bântuită de Uniaţı unde ş'a îndeplinit cu succes datoria sa.

Venind în Constantinupol şi murindu Patriarchul Alecsandrieĭ Meletie Pigas, a fostu proclamatu Patriarchŭ de Alecsandria la 1603. Currêndŭ însă din causa intrigilor ecsilându-se Patriarchul Constantinupoluluĭ Neofitŭ al II-le, la 1612 este proclamatu loco-ţiitor Patriarchatuluĭ de Constantinupol, pentru că persónele locale să abţineau de a'şĭ pune candidaturile, vezêndŭ violenţiele întâmplate cu Neofitu, precum şi împrejurarile grele ale timpuluı. La 1614 alegându-se de Patriarchu Timotheiŭ, Ciril, Lucaris a trecutŭ în Valachia şi dupa acea în Alecsandria. După trecerea de optu anĭ la 1621 a trecutŭ din viaţa Timotheiŭ şi în locul seŭ a fostu înalţatŭ Ciril ce era atuncı în România: dar n'a duratu patriarchatulŭ seu de câtu un an şi 4 lunı, căcı o intriga iesuitica formată şi representata prin treı Archiereı, Grigorie al Amasieĭ, Mitrofan al Ahrideĭ şi Iosaf al Serreĭ, îl pândea de a'l resturna Acéstă coaliţie lucra contra luĭ Ciril, pentru că orthodocşiı 'l privea ca pe unŭ novator, ear Iesuiţiı unu oposantu puternicu al scopurilor lor proselitice; de acea unindu-se îl calomnia la Pórtă, că are relaţiunı secrete cu Prinţiı Germanĭ protestanţı, pentru care a fostŭ ecsilatu în insula Rodos şi înlocuit cu Grigoriu. Dar şi pe acesta l'a urmatŭ totŭ acésta sórtă dupa treĭ lunı kiar, fiindŭ înlocuitŭ prin Anthiim şi care a demisionatu după 50 ḑile.

Profitând Lucaris de împrejurărı, prin mijlocirea ambasadoruluı Anglieı, revine la Patriarchatŭ a II-a óră în 1624. In timpul acesta Luccaris a fondatŭ întâia tipografie patriarchală la 1627 comisionând'o din Londra. Vĕḑênd Iesuiţiı că Ciril voeşte a cultiva clerul contra tendinţelor lor, recurg iaraşĭ la tóte intrigile spre al detrona. „*Aceştia*

vĕḑĕndŭ în Patriarch unŭ combătător abil, îl calomniară la Guvern ca insultător al religiuneĭ Mohamedane, presentând ca arugumentŭ cartea sa intitulată : Κατηχητικόν σύνταγμα, *pe care o edase în Londra în voiagiul seŭ pe accolo; în acéstă carte el dovedea falşitatea religiuneĭ luĭ Machomet . . . . in combaterea acesteĭ calomniĭ gratuite a fostŭ secondatŭ de consulul Belgieĭ, cu tóte că până s'a justificatŭ i s'a sfărămatŭ tipografia cu totul şi s'a desfiinţatŭ şcóla începută de el şi singur de abia a scăpat în casa consululuĭ Belgieĭ.* (Veḑı C. Mathas, autorul biografiilor patriarchilor, viaţa luĭ Lucaris). Scăpând de pericol cu triumf asta dată, cacĭ Iesuiţii au fostŭ ecsilaţı ca calomniatorı, (Mel. Ist. Eccl. T. III. pag. 457) aceştĭ intriganţĭ şi vermĭ neadormıţĭ n'aŭ încetatu de a'l ataca din departare; acum însa 'l denonţa ca Lutero-calvinistŭ facând propagandă contra luĭ, şi usând de tóte mijlócele spre a'şı ajunge scopul „*dând făgăduinţĭ şi banĭ*" (Veḑı Νεοελλ. φιλ. ὑωὸ Α. Π. Βρετ.).

Ajungând şi în Rossia vestea despre ideile sale calviniste, a întrebatu despre acésta pe Patriarchul Ierusalimuluı Theofan, ce sa afla atuncı în România (în Moldavia), daca cele respândite prin Rosia sântu adeverate? La care a respuns, disculpându'l cu totul. Dar când a aparutŭ şi în Constantinupol cartea eretică sub numele seu, atuncĭ a pus în mişcare şi îngrijire tóte spiritele orthodocse, văḑêndu că Patriarchul orthodocşilor confenséza alta doctrina, de cât cea a Bisericeı Rasarıtene. Unind din nou influinţa lor Iesuiţiĭ, pe lângă opiniunea publică a fost éraşĭ ecsilatu în Tened, dupa ce a ocupatu tronul patriarchal 8 anĭ. După câte-va ḑile fiind înlocuitu cu Ciril din Verra la 1632 Octombrie 7, este rechiemat la tron la 11 Octomb. 1632 pentru à treia óra. Dar după unŭ anu, prin influinţı, Athanasie Patelar reuşeşte a depune érăşı pe Lucaris şi a se sui el la Patriarchat; ênsa n'a stat decât 40 ḑile şi în Aprilie 1633, în ḑiua, de Joia Mare, este scos din patriarchatŭ, şi înlocuitu cu Lucaris pentru a IV-a óră. Dupa acésta Athanasie percurgea marea şi uscatul spre a depune pe Lucaris, pentru care s'a dus şi la Roma unde punêndu'ı condiţiunı grele, adică de a subscrie marturisirea credinţeĭ Romane, daca voeşte a'ĭ da sprijenul seŭ la Patriarchie, Patelar a refusat şi se retrasă în Moldavia, însă prin sprijinul amicilor seı din Constantinupol este numit Patriarch a II-a óră; dar curând este scos şi înlocuitŭ cu Ciril din Verra, şi acesta cu Neofet al Iracliei. In fine este chemat la tron pentru a V-cea óră Lucaris. Decĭ inimicii seı neputându'l suferi l'au calomniat la Pórtă că este tradator fórte periculos intereselor Porţeı unitŭcu Rosia şi dar demn de mórte. Ear Sultanul creḑênd calomniile adversarilor a ordonat a'l omorâ, după ce a ţinutu tronul numaĭ un an şi 6 lunĭ.

Iată cât de tragicŭ descrie mórtea luĭ Ciril Lucaris Ath. Guda, în vieţele paralele Tom. I, pag. 3.

„La 29 Ianuarie 1638, temêndu-sè Turciĭ de a'l spânḑura în public, l'aŭ îmbrăcatŭ într'o corăbióră, spre a părea că şi acuma, ca şi altă dată îl duc în ecsil. Deabia să depărtă puţin de la ţermul mărei, şi gâḑiĭ i ḑic de a se prepara spre mórte! Atuncĭ martirul îngenuchindŭ s'a rugat cu căldură şi după aceea ş'a dat gâtul în mânele gâḑilor. Aceştia maĭ întâiŭ l'aŭ zugrumatŭ ş'apoĭ l'aŭ aruncat în mare. Corpul luĭ în urmă, găsinduse de nişte pĕscarĭ şi recunoscându-se, a fostŭ înmormântat cu respectŭ şi simpatie. Astŭ-felŭ a fostŭ sfĕrşitulŭ acestuĭ bărbatŭ energicŭ şi eruditŭ. Totŭ aseminea a fostŭ şi a luĭ Parthenie al II-lé la 1647. (Veḑĭ catalogul Patriarch. Const. de Ierod. Zaharia Mathas pag. 210). Din viaţa sa putem conchide : I) că a fostu unŭ barbatŭ fórte eruditŭ, II) ca cunoscea cu perfecţiune tóte riturile Chreştine, III) că a luptatu pentru cultura clerului Oriental, IV) că în fine a fostŭ aprig luptător contra Papei şi maĭ cu osebire contra Iesuiţilor, din care causă a fostu inculpatu că ar înclina catra Lutero-Calvinism. (Veḑĭ Mel. Ισ. Εχχλ. Tom. III. Pag. 446, 647 şi 448. idem vieţele paralele de Ath. Guda vol. I. pag. 1, 2, 3, şi 4. edit. 1869. Athena. idem Νεοελλ. φιλ, de A. P. Vretu part. I. pag. 214, 215, 216, 217 şi 218. idem Jean-Laurent Mosheim. Istoire Ecl. Vol. V. pag. 257).

Cu tóte calităţile sale eminente, Ciril Lucaris este presupus de Biserica nóstră Orthodocsa ca suspectŭ şi esclus pîna la justificare, dintre ortodocşĭ, pentru ca se presupune, cu probabilitate, ca este autorul confesiuneĭ întitulate: Κύριλλος Πατριάρχης Κωνσταντινοπόλεως τοῖς ἐρωτῶσι καὶ πυνθανομένοις περί τῆς πίστεως καὶ θρησκείας τῆς τῶν γρεκῶν, ἤτοι τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, πῶς διλονότι περὶ τῆς ὀρθοδόξυ πίστεως φρονεῖ, ἐν ὀνόματι κοινῶς τῶν Χριστιανῶν ἁπάντων, ἐκδίδωσι σύντομον ὁμολογίαν ταύτην εἰς μαρτύριον πρὸς τε Θεόν, πρὸς τε ἀνθρώπων εἰλικρινεῖ συνειδήσει, οὐδεμιᾶς ἄνεύ προσποιήσεως. Iar la fine sa zice: δέδοται ἐν Κωνστ. ἐν μινί Ἰανυαρ. 1631.

Confesiunea luĭ Lucaris conţinea 18 capitule orĭ difiniţiĭ, şi patru întrebarı şi respunsurı, şi care este trecuta tóta în cartea polemica a luĭ Meletie Sirig, imprimatŭ la 1690 în Bucureştı. Iata cum să esprima şi Patriarchul Dosoteiu, în respunsul asupra luı Ciril Lucaris : I) *Că Biserica Orientală n'a cunoscutŭ nicĭ odinióră pe Lucaris ast-fel precum pretecstéză adversariĭ, nicĭ a vĕḑutŭ când-va capitulele luĭ scrise.* II) *Că deşi prin supoziţiune ar fi ale luĭ, însĕ séŭ edătŭ cu totul pe ascuns, nesciind nimine dintre orientalĭ, adică: Biserica Orientală,* III) *Că confesiunea luĭ Ciril nu este confesiunea Bisericeĭ Orientale.* IV) *Că este imposibil ca Biserica Orientală să créḑă vre-odată, precum voescŭ capitulile presupuse a luĭ Ciril.* V) *Că în atâta despreţuescŭ orientaliĭ aceste capitule încâtŭ, deşi adese-orĭ prin jurămêntŭ a declaratŭ Ciril, şi în Biserică învĕţa contra capitulilor numaĭ pentru că n'a scris contra lor, de aceea în doĕ Sinóde Marĭ l'a supus anathemiĭ şi aforisireĭ.* (Vedı εγ-

χειρῆδον ἔλεγχον τῆν Καλβινικήν φρενοβλαβίαν etc. pag. 6). Din acestea urmézǎ cǎ cu tótǎ buna-voințǎ ce are Dosotheiŭ de a'l disculpa, totuşi declarǎ cǎ ecsista o presupunere cǎ Lucaris ar fi autorul confesiunei. Maĭ toți autorii, maı noĭ Grecı, se'ncércǎ a desvinovǎți pe Lucaris, pretindênd ca cónfesiunea ar fi scrisǎ kiar de Iesuițĭ spre a'ĭ defaima renumele; totu de aseminea şi unii protestanțĭ. Orientalii însǎ din timpul luĭ Lucaris şi catolicii susțin cǎ în adevěr Lucaris sa presupune a fi autorul Capitulilor; cǎcĭ alt-fel ar fi trebuitŭ a se apara şi a scrie în contra lor maĭ ales fiind de atâtea orĭ provocatŭ. (1)

Meletie în Ist. Ecclesiasticǎ vol III. pag. 447. ḑice: cǎ s'a imprimatu la Geneva în anul 1632. τυποθέν ἐν Γενέβρᾳ. Iar Fabricius vorbind despre Lucaris în Biblioteca sa Grécǎ Tom. XI. pag. 599 ḑice: *Ciril Lucaris confessio latine et anglice, Londini primum anno 1629, 4 Deinde etiam græce ab ipso scripto et sanctis S. Scripturæ aditis confirmata græce et latine prodiit Genevæ 1633. 4.* De aicea putem afirma cǎ a fostu maı multe edițiunĭ şi anume: una edatǎ în Londra la 1629, despre care a avutu cunoscința Iesuițiĭ şi orientalii, şi despre care audindu-se şi în Rosia, a fostu disculpatŭ de Patriarchul Ierusalimuluĭ Theofan, ce sǎ afla atuncĭ în Iaşĭ. A. P. Vretu étǎ cum se esprimǎ în acéstǎ cestiune: „*A ajuns vestea şi în Rosia orthodocsǎ; şi aŭ trimis Ruşiĭ cǎtrǎ Patriarchul Ierusalimuluĭ, Teofan, ce petrecea atuncĭ în Iaşĭ, cercetând, dacǎ cele ce sǎ ḑicŭ suntŭ adevěrate. Decĭ fericitul Theofan adunând Sinod local a rěspuns prin o epistolǎ, conținând 14 capitule, în care a demonstratŭ cǎ Patriarchul Ciril este inocentŭ şi orthodocs.* (Veḑı pag. 217). (2).

Adoua ediție a fostŭ în Constantinupol la 1631. Şi despre care n'a avutu cunoscințǎ în grabǎ erudițiĭ Europeĭ. Cum cǎ a fostŭ posibil a se eda în Constantinupol pe ascuns o ediție, este fórte probabil, cǎcĭ încǎ dela 1627, a comisionatŭ ş'a adus în Constantinupol o tipografie, şi care este cea întêia; iar cartea este edatǎ în 1631. De acéstǎ ediție s'a servitu Meletie Sirig combǎtând pe Lucaris (veḑĭ Vretu tom. I. pag. 217. idem Meletie Sirig. 157). Ultima ediție despre care vorbescu: Fabricius, locul citat, Meletie în Ist. Ecclesiasticǎ şi alțiĭ, a fostŭ edata în Geneva.

[1] Cât despre data şi locul unde s'a imprimatŭ acéstǎ carte nu convin toțĭ autoriĭ, aşa Meletie Sirig contemporan şi amic a luĭ Lucaris de studiŭ, susține a fi imprimatǎ în Constantinupol la 1631, în luna Ianuarie. Acéstǎ ediție a avut'o în vedere Meletie şi pe care a combǎtut'o în opera citatǎ, cu mult talent şi sçiințǎ theologicǎ. Veḑĭ Mel. Sirig. edit. din 1690 imprimatǎ în Bucureştĭ.

[2] Se vede cǎ acest respuns a fostŭ datŭ de Patriarch împreunǎ cu clerul nostru Iaşan cǎcĭ alte persóne nu se vĕd. De aceea nu póte purta nume de Sinod, ci de consfǎtuire, pentru a respunde Episcopilor din Rosia în cestiunea luĭ Lucaris. De aseminea cǎ clerul român juca un rol însemnatu în cestiunele religióse.

Cum că cu multă probabilitate să imputā luĭ Lucaris eresiile coprinse în Capitulile conţinute în confesiune, puteḿ afirma încă din urmatórele împrejurărĭ. In timpul luĭ Ciril Lucaris, Macsim Calliopolit traducênd în limba apla Nouluĭ Testament şĭ imprimându-l în Londra, Meletie Sirig a combătut din ţóte puterile acea traducere, declarând'o de pe Amvon că este eretică şi Calvina, pentru care serviciu, adus Bisericeĭ, a fost ecsilat de Patriarch în insula Chio. (veḑĭ Vretu pag. 247). Tot în timpul seu renumitul Coresie a foştŭ kiemat din Chio la Constantinupol spre a se lupta şi combate în cestiuni religióse cu luteranul Leger (veḑĭ epistola sa πρὸς τοὺς Συναΐτας pag. 173), decĭ Coresie a scris contra luı Leger multe tratate pe care le a dat Sinodului, ca unuĭ apărător al credínţeı. Lucaris aprins de mânie contra luĭ Coressie, a scris în contra'ı o sumă de insulte cu totul fară de reson şi din patimă. Căcĭ renumele acestuĭ bărbat este recunoscut de orthodocs, atât de Nectarie cât şi de Dosotheiu Patriarchul (veḑı Vretu Pag. 210. Tom. I). Şi în fine Coridaleŭ Theofil, Mitropolitul din Arta (coleg de şcólă şi de ideĭ cu Lucaris), care deasemenea a fost acusat de Calvinism, a scris o carte despre Misterii, în care lépădă doctrina transubstanţiateı (prefacereı) în Misterul Eucharistieĭ. Din aceste considerente putem încât-va trage o presumţiune că Ciril Lucaris a pututu fi autorul confesiuneĭ calviniste.

Aflându-se Biserica Orientala Ortodocsă în aşa împrejurărĭ triste, când însăşı în numele Patriarchuluĭ Ecumenicu să publică ca confesiune Ortodocsă, o confesiune Calvină, toţı învaţaţii ortodocşı, cu Patriarchul de Constantinupol în frunte aduna Sinod local în Constantinupol şi condamnă cele 18 capitule şi 4 întrebarĭ şi respunsurĭ, publicate pe numele luĭ Lucaris, ca eretice şi ne conforme cu doctrina orthodocsă. Condemnarea coprinde 14 anatheme pronunţate replicatoriŭ şi care a fost sub-scrise de 44 persóne clericale. (veḑı Patri. Dosotheiŭ în cartea sa ἐγχειρίδιον ἐλέγχων. pag. 20).

Cu tótă acéstă condemnare sinodală reul nu s'a oprit (veḑĭ Dosotheiŭ în precuvântarea carţiĭ luĭ Meletie Sirig); cacĭ propagandele Iesuitice şi Lutero-Calvine subminaŭ de pretutindine orthodocsismul disputându-şĭ fie-care dreptul de a'l predomina şi clironomia, ceea ce sa întâmplă şi pînă astăḑĭ. Aşa *Unia* era deja lăţită în Transilvania, Litvania, Ucraina, Podolia etc. Iar protestantismul în Transilvania şi în Orient. In ţéra nóstră ambele eresii ne nabuşau, maı ales de când Damian Mitropolitul Moldavieĭ a fost aderat la Sinodul din Florenţa, (veḑı Lequien în Oriente Christiano, tom. I. pag. 1253. Melet. Ιστ. Εκκλ. secul. 17. pag. 149. idem Ιστ. τῆς Ρωσικῆς Εκκλ. ὑπὸ. Θ. βαλλιάνου ἐν Αθήναις 1851. pag. 141 et).

Aceste rivalitaţĭ propagandistice au escitatu simţul religios al Prinţilor Orthodocşĭ Românĭ singurĭĭ pe atuncĭ apăratorĭ a Orthodocsis-

muluĭ : așa nemuritorul Domn Vasile Lupu a luat asupra să îngrijirea de a apara Orthodoxia contra Occidentuluĭ; precum Stefan Cel Mare a fost sortit de Providența de a apara Europa contra invasiunei musulmane, ținênd pept 45 de anı, și pentru care istoria naționala i-a datŭ cu drept cuvêntŭ epitetile : de *Eroŭ, apărătorŭ și Mare protector al popórelor,* așa și luĭ Vasile Lupu, care s'a espus pentru Evangelie, religiunea strabunilor seı, i să cuvine titlul de *protector al Ortodocsieĭ* și *representante al Pronieĭ* (vedĭ Dositheiu loc. citat. p. 11 în epistola Sinoduluĭ din Jașı, adresata acestui Domn în care i se prescriu o mulțime de epitete de asemenea natură. (Ε'γχειρίδιον Δοσιθέυ Πατρ. pag. 28). Acest Domn vĕdênd pe deoparte, că Protestanțiĭ să fălesc cu aceea ca ritul lor este egal cu al Orthodocșilor și prin acésta ar fi posibil a atrage maĭ ușor pe orientalı, argumentând disele cu confesiunea luı Lucaris, care era recunoscutŭ de Patriarch Orthodocs (vedı Histoire Ecclesiastique ancienne et moderne par Jean-Laurent Mosheim vol. V. pag. 252 etc. idem Dotrina Christiana tradotta in linqua Valacha, adică : Catechisul Calvin imprimat la 1640, și retipăritu dupre un ecsemplar din Bibliotheca națională din Paris în Buciumul Roman, edatŭ de T. Codrescu fasc. IV. etc. Jassy 1875; contra acestuĭ Catechis a scris nemuritorul Mitropolitŭ Varlaam combătându'l precum și o casanie la 1643).

Apoĭ vedênd că Biserica Orthodocsă orientala sta sub jugul tiran al Turcilor; ca intrigile Iesuiților nu lasă timp liber clerului răsăritén de a se lumina; că spre a evita pericoliĭ trebuia a se susținea în buna stare S-tele lăcașurĭ și a se scapa Patriarchia de Constantinupol de datoria enormă ce o amenința. (vedĭ Dosoth. procuvêntŭ, în cartea luĭ Meletie Sirig, Leon Allatius, de concordia Ecclesiæ Orientalis et Occidentalis. Morin de pacientia et ordinationibus et Melet. Ἱστ. Ἐκκλ. τόμ. III pag. 449) s'a decis încă și maĭ multu ca prin orĭ ce mijlóce să scape Orthodocsia din acéstă amenințare; deși cu marĭ sacrificiĭ din partea țereĭ, plătindŭ sume enorme din thesaurul Statuluĭ Românu pentru Sf. causă a Religiunei (1).

Iata ce dice Basile Lupulu în pre-cuvêntarea cărțeĭ Mitropolituluĭ Varlaam :

„Dintru câtŭ s'aŭ înduratu D-deu din întru mila sa de ni-aŭ daruitu, daruimŭ și noı acestŭ dar limbeı românești. Carte pe limba ro-

(1) In Ardeal protestanțiĭ a ajuns cu timpul a'șĭ forma consistoriul lor și a persecuta de mórte pe orthodocșĭ (vedĭ Șincaĭ Tom, III. pag. 38 unde este trecut totŭ decretul luĭ Racoți și în care Archiereul Elia Ioresti să calomniază spre a fi depus și să substitue prin un Stefan, Popa Simonie din Belgrad, care aderéză la tóte propositiile aceluĭ decretŭ. In art. 15 să dă acestuĭ Simonie titlul de Episcop Pravosavnic. Iată ce reflecsiune duiósă face eruditul Șincaĭ la finele acestuĭ decret :
„*Vedĭ cu ce meșteșugurĭ Calviniĭ voescŭ să tragă la credință și legea lor pe bieții Românĭ din Ardeal.* Șincai Tom. III. pag. 41.

mânéscă întâiŭ de lauda luĭ D-ḑeu, după acea de învețătură şi de folosu sufletelor pravoslavnice; că (deşi) este şi de puținu prețŭ, iar voĭ s'o primiți nu ca unu lucru pămêntescŭ ci ca unŭ odoru cerescu şi pre însĕ cetindŭ pre noĭ pomenițĭ şi întru ruga vóstră pre noĭ nu uĭtarĕțĭ şi fițĭ sănătoşĭ.

Iată cum se esprimă şi Metropolitul Varlaam in întroducerea cazanieĭ sale :

. . . . . pân'au începutŭ a scóte asaşı sineşı pe limba sa pentru ca să înțelégă fie-cine să se învețe şi să mărturiséscă minunate lucrurile luĭ D-ḑeŭ cu multŭ maĭ vêrtos limba nóstră românéscă ce n'are carte pre limba sa. Cu nevoe este a înțelege cartea alteĭ limbĭ, şi pentru lipsa dascălilor ş'a învĕțătureĭ. Câtŭ aŭ fostu învațându maĭ de multa vreme, acum nicĭ atâta nime nu învață pentru acea de nevoe mi-aŭ fostŭ ca unu datornicŭ ce suntŭ luı Dumneḑeŭ cu talentul ce mi-aŭ datŭ să'mĭ pociŭ plăti datoria macar de câtŭ până nu mĕ ducu în casa cea de lutŭ a moşilor meĭ. Adunatam de în toțĭ tâlcovniciĭ S-teĭ Evangeliĭ Dascaliĭ bisericeĭ nóstre şi dac'am scrisŭ arătatam mărieĭ sale pravoslavniculuĭ Domn Io Vasile Voevodul cu mila luĭ Dumneḑeŭ Domnul țĕreĭ Moldoveı. Maria sa ca unu Domnŭ creştinŭ şi blăgocestiv şi iubitor de biserică grijindŭ ca unŭ stăpânu bunŭ de folosulŭ oilor luĭ Hs. nu numaĭ pentru cele trupeştĭ, ci şi pentru cele sufleteştı de unde singurŭ Dumneḑeŭ cu mâna sa cea puternică aŭ arĕtatŭ Mărieĭ sale spre acésta lucru îndreptatoriŭ, Prea Sânțitul Părinte Petru Movilă feciorŭ de Domnŭ de Moldova, Archiepiscopu şi Metropolitu Chievuluĭ, Haliciuluı şi a tóta Rosia. Carele pre pofta Mărieĭ Sale aŭ trimesu tiparul cu tóte meştejugurile câte trebuesеŭ, spre care lucru Măria Sa Domnul ce scria maĭ sus Io Vasilie Voevodul cu darul luĭ Dumneḑeŭ Domnul țĕreĭ Moldoveĭ, chieltuiala nesocotită spre totŭ lucrul tipărireĭ aŭ datu şi aşa cu darul luĭ D-ḑeŭ după începutŭ au vĕḑutŭ şi sfîrşitul".

Iată cum să esprimă Patriarchul Dosotheiŭ despre simțul religiosŭ a luĭ Vasile Lupu : „*Ducele Moldo-Vlachieĭ Vasilie Lupu V. V. mişcându-i-se sufletul de Providența divină, a scrisŭ la Lechia în Chiev şi Mareluĭ Sinodŭ din Constantinupolŭ; nu s'a supăratŭ de keltuelĭ, ci a împrăştiatŭ fórte mulțĭ banĭ pentru Christos.*

S'a adunatŭ Sinodŭ localŭ în Iaşĭ, în timpul Bătrânuluĭ Parthenie Patriarchŭ alŭ Constantinupoluluĭ, fiindŭ presențĭ legațĭ şi de la Constantinupolŭ şi de la Kievŭ, şi iubitorul de Christos Metropolitul Kievuluĭ Petru Movilă, ca adevĕratŭ Prea Sânțitŭ. Acolo a anathematesatŭ acele capitule şi pe autorul lor; Iară după acéea s'a sfârşitŭ Sinodul şi Rosia s'a pacificatŭ pentru presentŭ. Amintitul Vasilie V. V. deşi a făcutŭ multe milostenıĭ la Patriarchia de Constantinupolŭ şi pe la monastirile ce suntŭ în Muntele Athos, a datŭ şi 42 miĭ galbenĭ ungarĭ, s'a

reparatŭ Sf. Mormîntŭ și multe alte de-aceste a făcutu» (Dosoth. pro-cuv. în cart. Melet. Sirig). Meletie Istoricul Ecclesiasticu sa exprima despre Vasilie Lupul în modul urmatoriu : *„Vestitul Domnŭ alŭ Moldo-Vlachieĭ, Vasilie, omŭ fórte respectabilŭ, a plătitŭ în anul 1641 tótă datoria Patriarchatuluĭ (Constantinupolitanŭ) dândŭ maĭ multŭ de 20 pungĭ aspri, cu condițiune ca Archiereiĭ să nu plătéscă așa numitele dărĭ* ζητεῖαι, βοήθειαι, și δοσίματα (vedi Mel. vol. III. pag. 450).

Pe timpul Patriarchuluĭ Partenie, să ḑice, că Vasilie Domnul Moldo-Vlachieĭ ia datu banĭ sub cuvêntŭ să platésca datoria Patriarcha-tuluĭ, dar a luatŭ în schimbu móștele Prea Cuv. Paraschiveĭ. (Mel. Ist. Ἐκκλ. τόμ. 3. pag. 450. Iată ce ḑice și nemuritorul nostru Mitropolitŭ Dosoteiu în cartea sa, viețele Sf. imprimate la 1685 : *„Intracéstași ḑi pomenirea Prea Cuvióseĭ Maiceĭ nóstră Parascheveĭ, carea aŭ adus'o rĕposatul întru credință Ioan Vasilie Voevod, Domnul de țara Moldoveĭ în ḑilele Domnieĭ sale din Țarigrad, cu mare nevoință și keltuială nenumĕrată. Ș'aŭ așeḑatŭ Sântele eĭ Móște în slăvita sa Biserică, la Treĭsvetitele în Iașĭ, în strana cea mare* (pag. 65) La finitul Casanieĭ Sfinteĭ, adauge aceste cuvinte memorabile : *„Dintr'o palmă a Sânțieĭ-Sale este la Sf. Episcopie o bucățică la Roman. Și la Biciuleștĭ unŭ degetu, adusŭ din Țarigradŭ, de Dumitrașco Lolofătul, precum mi-a spusŭ Iordachi Spatarul, la masa Dabijeĭ Vodă, D-ḑeŭ să'Ĭ pomenéscă. Și eram eŭ smeritŭ Dosotheiŭ Episcopŭ la acestŭ St. Scaun la Roman; ș'am adeveritŭ c'am vĕḑutŭ de multe orĭ Sf. Móște, sărutându-le și slujindŭ cu soborul, acum în ḑilele nóstre,* (pag. 66 viețele Sf.). Patriarchul Dosoteiŭ mai adauge : *„Că Domnul Vasilie Lupu nu s'a mulțumitŭ numaĭ cu sacrificiile băneștĭ ce-a făcutŭ, cu convocarea sinoduluĭ în Iașĭ, ci a căutatŭ a asigura orthodocsia și pe terenul spinosŭ alŭ literatureĭ, așa"* ḑice : *s'a păzutŭ și acésta de multă însemnătate, ș'a îndemnatŭ împreună cu Prea Sânția Sa Prea Cuviosul Patriarchŭ a Constantinupoluluĭ Partenie Bêtrânul, pe dascalul Meletie de a compune cartea presentă* (1) (Dosotheiŭ Patriarch. Prea Cuvêntatŭ în cartea luĭ Meletie Sirigul).

---

(1) Meletie Sirigul a fostŭ o persónă cu multă erudițiune theologică și póte fi privitŭ ca apologŭ, alŭ Creștinismuluĭ în timpul acesta; de aceia nu credŭ de prisosŭ a'Ĭ espune în scurtŭ biografia sa, maĭ alesŭ că a luatŭ parte activă la amândouĕ sinódéle ținute contra luĭ Lucaris, a sub-scrisŭ în protocóle, ș'a corectatŭ și revĕḑutŭ Mărturisirea orthodocsă a luĭ Petru Movilă. Elŭ a scrisŭ și cartea intitulată Ἀντίῤῥησις — combatere — prin care rĕstórnă și combate, cu multu talentŭ tóte capitolele atribuite luĭ Ciril Lucaris. Elŭ s'a născutŭ la 1585 în Creta ș'a muritŭ la 1662. Ș'a făcutŭ studiile în Veneția ascultândŭ și Medicina; reîntuurnându-se în patrie n'a pututŭ sta, căcĭ acolo nu era Episcopŭ ortodocsŭ (fiind Creta sub dominațiunea Veneției̇enilor) ci se duse în Constantinupolŭ, unde Ciril Lucaris i-a oferitŭ postul de Protosinghel și Predicator a Mareĭ Biericĭ. Pe timpulu Patriarchuluĭ Ciril din Verra a luatŭ parte la Sinodul din Constantinupolŭ; iar a luĭ Partenie Bătrânul a fostŭ trimesŭ delegatŭ la Sinodul din Iașĭ. După acésta inturnându-se

Câtŭ despre Sinodul din Iașĭ, daca s'a ținutu în Biserica Sf. Treĭ-Ierarchĭ, făcută de Vasilie Lupu și capu de operă, respectivŭ de sculptură, séŭ în Palatul seu goticu, despre acésta istoriciĭ nu convin între sine și nicĭ tradițiunea nu ne póte da ceva sigurŭ. Este probabil că s'a ținutŭ în Palatŭ pentru că Sinodul nu a ținutu multe ședințı publice, ci numaĭ una solemnă, în care s'a sub-scrisŭ practicalele (1) ceea ce a pututŭ reclama unŭ timpu maĭ îndelungatŭ a fostŭ esaminarea Mărturisireĭ Orotodocsa. Dar acĕsta lucrare s'a elaboratŭ de o comisiune ad-hoc. Dosotheiŭ Patriarchul tace asupra acestuĭ punctŭ. Din sub-scrierĭ să vede că a luatŭ parte la acestŭ Sinodu Archiereĭ, Archimandrițĭ, Egumenĭ și oficialiĭ Patriarchieĭ Constantinupoluluĭ, între carĭ se vedu și laicı. Că Sinodul s'a convocatu cu keltuiala luı Vasilie Lupu, Domnul Țăreĭ, s'a întreținutu personalul de țară și s'a reîntors iarașĭ pe comptul țăreĭ este sigur esceptându póte persónele venite din Rosia și care nu era atâtŭ de numeróse. Că Președinte la Sinodu a fostŭ Parthenie bătrânul. De asemenea este sigurŭ ca dintre Archimandrițĭ și Egumeniĭ țĕreı cel din Treĭ-Ierarchĭ a participatŭ.

Sinodul din Iașĭ de Dosotheiu să kiama alŭ doilea contra capitulelor luĭ Ciril Lucaris și iată pentru ce : Cel întâiŭ Sinodu au fostŭ ținutŭ în Constantinupolu în contra luı Lucaris, pe timpulŭ Patriarchuluı Ciril din Verra la 1638 în luna luĭ Septemvrie 24, Indictul al 7-lea. La acestŭ Sinodu în 14 Articule să combate și anathematicesce și aforisesce atâtu autorul capitolilor, câtu și capitulile. In practicale aceluĭ Sinodu se vedŭ sub-scrise 44 de persóne, tóte din imprejurimele Constantinupoluluĭ și oficialiĭ Patriarchieĭ. Sinodul din Iașĭ, care

la Constantinupolŭ a fostŭ ecsilatŭ pentru că a combatútu de pe Amvon traducerea în limba apla a Nouluĭ-Testamentŭ, declarându'o de Eretică și Calvină. N'a statŭ multŭ timpŭ în Hio unde a fostŭ ecsilatŭ, s'a fostŭ rekiematŭ la Constantinupolŭ. Pentru cartea sa, să presupune că arŭ fi fostŭ plătitŭ de Vasilie Lupu spre a o scrie, iar acésta cu scopŭ de a se traduce în limba română, și a servi ca carte polemică creștinilor strâmtorițĭ de Calvinism și Iesuitism (vedĭ Dosoth. Patriarch. în procuvênt. cărțiĭ luĭ Meletie Sirigŭ. idem Vretu. idem. Meletie tom. III. pag. 451).

Cartea luĭ Meletie Sirigu după fabricius s'a imprimatŭ în Iașĭ, fosta capitală a Moldoveĭ la 1639, iar traducerea acesteĭ cărțĭ din limba vekie grécă în acea apla s'a făcutŭ de Dosotheiŭ Patriarch. Tot după indemnul luĭ Vasilie Lupu și s'a imprimatŭ în Bucureștĭ la 1690. (Vedĭ νεοελλ. φιλ. ὑπο A. P. Vretu tom. I. pag. 246. Idem Fabricius in tom. XI Bibliothec græc. pag. 474. idem Meletie Ἰστ. Ἐκκλ. locul citatŭ și Dosotheiŭ în procuvênt. luĭ Meletie Sirigul .

(1) Practicalele următóre le-am estrasŭ din cartea Patriarchuluĭ Dosotheiŭ, care iată ce dice despre credinciosia lor : *„Să espun aice practicalele sinódelor, transcrise din codul nostru, spre credința celor dise, cu care și noĭ consimțim în totul.* (Vedĭ Dosoth. Patr. ἐγχειριδ. pag. 20). Decĭ conform obiceiuluĭ vekiŭ bisericescŭ, de a'șĭ lua fie-care Biserică copiĭ de pe decisiunile sinódelor și a le păstra în archivele respective, a avutŭ și Patriarchul Dosotheiŭ sub okĭ unŭ aseminea codice și de unde a estras, după declarația sa, aseminea practicale, maĭ alesŭ că e vorba de o Patriarchie.

s'a ținutu la 1642, după alții 1643, dar greșitu, se considera al doilea și este mai scrupulosu în cercetarea doctrineĭ capitulilor luĭ Ciril și mai însemnatu, căcĭ la elu a luatu parte atâtu Grecii câtu și Româniĭ și Rușiĭ, și devine încă și mai însemnatu prin cartea lui Petru Movila, care este întaia și cea mai exacta carte simbolică în Biserica Orthodocsa, pentru că numaĭ de-la acésta epocă sa scie cu esactitate de tóta lumea, care este credința Bisericeĭ nóstre (1).

Revista teologică.

(1) Despre Ierarchul Românŭ Petru Movilă, în adevĕrŭ Prea Sânțitu după expresiunea Patriarchuluĭ Dosotheiŭ, precum și despre cartea sa simbolică, ne reservăm a trata separatŭ.

La 1672, s'a convoçatŭ alŭ III-le Sinodŭ în contra luĭ Ciril Lucaris la Ierusalim, (alțiĭ susținu în Bethleemul Palestineĭ), la care s'a condemnatŭ deasemenea capitule luĭ. (Vedĭ Histoire Ecclesiastique par Jean Laurent Mousheim. vol. 5 pag. 255. idem Μελετ. Ἱστορ. τόμ. 3. p. 489). Aceste suntŭ Sinódele ținute contra luĭ Lucaris, care a condemnatŭ, anathematesatŭ și aruncatŭ din sînul Bisericeĭ atâtŭ pe autoriĭ, care ar fi câtŭ și capitulile luĭ. Așa dar cuvintele luĭ Iisus Christos: *Voiŭ ḑidi Biserica mea și porțile Iaduluĭ nu vor birui pre ia,* ne suntŭ și ne-a fostŭ nouă Ortodocșilor sprijinul cel maĭ puternicŭ în contra încercărilor de inovare provenite din partea unor spirite ușóre și anti-ortodocse.

Necesitățile eparchieĭ Basarabene.

In timpul din urma nivelul stareı moralo-religióse a poporuluı de rînd din Basarabia s'a micşoratu mult. Beţiea, căsatoriile nelegiuite şi alte viciĭ de asemenea natură aŭ devenitŭ moştenirea maĭ a fie-căreia parochiĭ române, care are la Biserica sa vre-unŭ preotŭ, ĭar despre desvoltarea moralo-religiosă a locuitorilor a celor 200 şi maı bine de parochiı române, care în ultimiĭ dece anı, după punerea la cale a autorităţeı eparchiale, au remasŭ cu totul fŏre de păstorı, nicı nu póte fi vorba. O asemenea decadenţa a moravurilor eparchieı Basarabene se èsplică maı ânteiu prin acea împrejurare, că în bisericele parochiilor române, în virtutea ordinuluĭ autoritaţeı eparchiale, serviciul divin se efectuéză în limba slavo-eclesiastica, strĕina Românilor 1); al doilea, prin lipsa predicăreĭ cuvêntuluĭ luĭ Dumnedeu în limba vie locală 2).

E văditu, ca singurul mijloc, care ar îndrepta acest lucru, este de a se da eparchieĭ Basarabene, care dupre ultimile date statistice constă din 900 de miĭ Românı, dreptul de a sevêrşi serviciul divin şi a pre-

1) In ultimiĭ dece anĭ limba slavă eclesiastică a pătruns kiar în mônăstirile Basarabene, ast-feliŭ şi călugĕrilor, acestor sihastri, cari nu sŭntŭ legaţĭ nicĭ de un feliŭ de interese lumeştĭ, li s'a refusat singura mângâere a mări pe Dumnedeŭ în limba lor.

2) Rugămŭ pe redacţia „Caucasuluĭ" a întórce atenţiune asupra acestuĭ articol. Apărarea, ce-ea-a făcutŭ fostuluĭ Episcopu al Kişinăuluĭ, Presf. Pavel e cu desĕvêrşire nedréptă. In Bisericele Române cu forţa se întroducea de Prea Sânţia Sa limba slavă, şi cu acéstă ocasiune aŭ fostŭ închise peste 200 bisericĭ. Ceea-ce am vorbit noĭ despre guvernarea eparchieĭ Basarabene de Prea Sânţitul Pavel se justifică pe deplin = Redacţia Vostoculuĭ.

dica cuvêntul luĭ Dumneḑeu în limba Româna, înțelésa de popor. Inse acésta se póte realisa numaĭ în casul, când în institutele spirituale de înveṭamêntu se va preda pentru eleviĭ Românı — limba Româna, pre cum a fost pêne la anul 1870. 1) Maı toṭı preoṭiı actualĭ din Basarabia ș'au primit învĕṭatura lor theologică în seminariul local, și cu tóte acestea dintre eĭ nu se gasește în timpul present nicı un predicator bun în tóta Basarabia. Nu se póte ḑice, ca eĭ sûnt toṭı dotațı cu facultăṭı mediocre, nicı ca ar fi din natura lipsiṭĭ de darul de a predica liber cuvêntul luı Dumneḑeu în limba lor natala. Tóta neputinṭa de a împlini, cum se cade, misiunea, pusă asupra lor de a învĕṭa poporul, provine, dupre propria lor marturisire, din aceea, că limba natala pentru eı e mórta. Eĭ ies din Seminariu cu cunoscinṭe îndestulatóre a Sf. Scripturı, înse nu potu comunica acésta știinṭa parochienilor seĭ. In acéstă privinṭă ne asemanatu maĭ sus de câtu preoṭiı seminariștı — stau bĕtrâniı preoṭĭ românĭ, cariı tóta învaṭatura lor ș'au marginit'o la studiarea în limba Româna a Sf. Scripturı, a faptelor Sf. părinṭı și a vieṭeı sânṭilor, înse carı posed graiul viu al Românuluı și de aceea îșĭ întrebuinṭéza cunoșcinṭele sale cu folos pentru parochieniĭ lor, ear nu le îngrópă în pamêntu, dupre cum de nevoe o facu acésta preoṭiı seminariștı. 2)

Că studiarea limbeı Române e necesara în scólele eclesiastice din Basarabia se póte confirma de niște considerante și maı simple. Nu se póte, în adever, ḑice, că pastoriı Basarabenĭ numaı pêne la anul 1870 au avutu necesitate de studiul limbeı Române, ıar acum ar cunóșce-o. Nu putem asemenea spune șĭ aceea, ca poporul de rêndŭ Basarabean numaı pêne la anul 1870 a avutu trebuinṭa de cuvêntul luı Dumneḑeŭ.

In timpul din urma cel maĭ bun mijlocŭ pentru educaṭia moralo-re-

1) Intre altele, pĕnĕ la anul 1870 limba Română se preda nu numaĭ în școlele eclesiastice, ci și în tóte scólele laice.

2) Șase anĭ în urmă s'a petrecutŭ următorul faptŭ în Basarabia. Preotul S...., care a studiatŭ în seminariŭ pênĕ la reformarea acestuĭ din urmă, și care a avutu, prin urmare, posibilitatea de-a studia limba Română literara a pregătitu pentru tipărire predicele sale instructive, pronunțate de el în biserica sătéscă, însĕ Prea St. Pavel actualul ecsarh al Gruzieĭ, n'a permis a le tipări în limba Română. Preotul S.... s'a decis a le edita in Iașĭ (în România), însĕ la urmă s'a lăsatŭ de orĭ-ce necazurĭ și kieltuelĭ ale edițiuneĭ în fața nepăsăreĭ și kiar împrotivireĭ autorităṭeĭ eparchiale.

ligiósă a poporuluĭ de rêndŭ s'aŭ recunoscutŭ convorbirile eclesiastice ale păstorilor cu parochieniĭ în ḑilele de lucru; clerul rus meditéză de a introduce aceste convorbiri cu poporul în viața bisericei o-dată pentru tot-dauna, ca o condițiune necesară a înflorireĭ ei. Și deja în multe orașe și sate clerul rus ține asemenea convorbiri cu poporul cu mare suces. Numaĭ în Basarabia nu vedem nimicŭ din acestea, și adaogăm nu vom vedea, pênĕ când limba Română, singura limba înțelésa de poporul de-rêndu, nu va primi dreptul de cetațanie între obiectele școlelor nóstre eclesiastice. 1)

Iar cât privește basele, în virtutea carora Biserica lui Christos ar putea opri pe fiiĭ sei de a se ruga lui D-ḑeŭ și a învĕța acestŭ sântu lucru în limba natală, apoi ea nu le are. Nu ecsista asemenea base nicĭ în Evangelie, nicĭ în epistolele apostolice.

Mântuitorul a poruncitŭ învețaceilor seĭ și apostolilor sa învețe tóte popórele a paḑi tóte, câte le-a poruncit (Math. XXVIII. 19—20) a merge în tótă lumea și a predica evangelia la tótă făptura (Marc. XVI—15). Insĕ pentru a da posibilitatea învețăceilor seĭ de a împlini acéstă misie, — predicarea Evangeliei tuturor popórelor, Dumneḑeescul înveţator le-a trimis lor Duchul Sânt, care le-a comunicatŭ lor darul limbelor. Se înțelege, ca Mântuitorul lumei n'a facutu privilegiată nicĭ o limbă omenésca..... Iar sf. apostol al némurilor spune de-adreptul, că „e mai bine a spune cincĭ cuvinte în biserica poporului în limba înțelésă de el, de cât a vorbi mii de cuvinte strĕine lui și ne-înțelese“....., pentru că „în biserica lui Christos nu este Elin, nici Iudeiĭ...., ci totul întru tóte Christos, (Colos. III. 11

Conducêndu-se de acésta învețatură Dumneḑeéscă, Biserica rusa orthodocsă în persóna sf. Sinod s'a întors în timpul din urmă atențiunea sa de mamă adeverata asupra starei tatarilor creștinațĭ în guvernămîntele orientale, și prin ucasul seu de la 15 Ianuarie anul 1883, ea formal a permis sĕvêrșirea serviciului divin orthodocsu în limbele

1) Predarea limbeĭ Române în scólele eclesiastice din Basarabia ar înlesni maĭ mult grabnica, și conșciințiósa însușire de cătrĕ eleviĭ Românĭ a limbeĭ ruse, carea se învață fórte greŭ de strĕinĭ Numaĭ în acel casŭ póte streinul să'șĭ însușască într'un mod conșcientŭ limba rusă, când o va studia în paralelŭ cu limba sa natală, când sensul fie-căruĭ cuvêntŭ rus el va opune sensuluĭ cuvêntuluĭ corespundĕtorŭ din limba natală.

străine. Introducerea predăreĭ limbeĭ române în școlele eclesiastice din Basarabia, în vederea satisfacereĭ cerințelor spirituale ale creștinilor locali, are o basă legală și în acel faptŭ, că afară de Românĭ, maĭ tóte popórele, care constituescŭ Statul rus, nu numaĭ că se rógă luĭ Dumnedeŭ în limba lor, ci o și studiésa pe acéstă din urmă în școle.

Toțĭ șciu, că Georgienii, cariĭ nu sûntu maĭ numeroșĭ de cât Românii Basarabenĭ, Nemții și Leșii nu numaĭ că'șĭ întrebuințéză limba lor în serviciul divin, ci o și studiéza în școle, alaturea cu cele-alte obiecte în limba lor edau gazete și reviste, tiparescu carțĭ. In limba lor sĕvêrșescu serviciul divinŭ și tipărescŭ cărțĭ Eștiĭ, Lațișii, Zîreniĭ și alții. Ovreiĭ îșĭ întrebuințéză limba lor nu numaĭ în Sinagóge, ci și în școlele lor fórte numeróse, unde tóte obiectele se predau esclusivu în limba ovreéscă.

In vederea acestora, putem spera, ca Sf. Sinod va permite 1) și Românilor, ca și la alte multe popóre ale imperiuluĭ, a întrebuința limba lor în Biserică, ear pentru acésta a o studia și în școlă. cum a fost pêne la anul 1870.

Iar cât privește mijlócele materiale, necesare pentru susținerea existențeĭ cathedreĭ independente a limbeĭ Române în scólele eclesiastice din Basarabia, apoĭ aceste mijlóce le va da clerul local. Intre altele, în seminariul de Kișinăŭ ecsista maĭ fore nicĭ un folos chatedrele Iudaismuluĭ noŭ și a desemnuluĭ, pentru care în zadar se perd pe fie care anu 450 ruble, acești banĭ ar putea fi întrebuințațĭ cu un folos maĭ mare pentru localitate, ca onorariu profesorilor de limba Română în seminariu și în dóĕ sub-semnarii, iar suma, care nu ar ajunge, ar complecta-o clerul pe socotéla sa. Iar daca nu se vor putea desființa sus-menționatele cathedre, apoĭ clerul Basarabén va lua asupra sa tóte cheltuelile bănești pentru întreținerea limbeĭ Române în scólele sale eclesiastice, dupre cum a făcut'o acésta clerul ecsarhatuluĭ din Georgia In genere. trebue să spunem, că ultimii dece anĭ aŭ fostu greĭ pentru Eparchia Basarabieĭ. In ultimiĭ dece anĭ Epacrhia Basarabénă de multe orĭ îșĭ aducea aminte de timpurile fericite pentru dînsa sub administrațiunea pururea pomeniților-Mitropolituluĭ

1) Noĭ nu credem, ca S-tul Sinod să fi interzis când-va sĕvêrșirea serviciuluĭ divin în limba Română în bisericele Române. Introducerea limbeĭ slave în bisericele Române a urmatŭ de sigur din causa arbitragiuluĭ archiereilor localĭ, pe lôngă înalta voință și de aceea merită un aspru blam.

Gavriil și Archiepiscopuluĭ Dimitrie. Acestu din urmă a foștu în adever bun pastor pentru Basarabia și în ea pênĕ acuma cu dragoste și mulțumire se cinstește numele luĭ. Find de origină rutean, Prea Sânțitul, îndata dupa numirea sa ca episcop al Basarabieĭ, s'a decis a studia cu seriositate limba populară locală, spre a predica poporuluĭ credința luĭ Christos în limba luĭ proprie înscris și verbal. Cu acestŭ scopŭ Prea Sânțitul Dimitrie nu numaĭ ținea predica în limba română, când visita Eparchia, ci a și tradus în acéstа limba acele carțĭ ale serviciuluĭ divin, care lipséu din codul general al serviciuluĭ divinŭ în limba Română, asemenea și cărțĭ de conținutŭ theologic (catehisisul pe larg) și moralo-instructive. In timpul presentu privirile tuturor Basarabénílor suntu intórse asupra archipastorilor actualĭ, a înaltŭ prea Sânțitul Sergiu și Prea Sânțituluĭ Augustin.

Sperând în milostivul Dumnedeŭ, Basarabeniĭ cred cu tărie, că noiĭ prea sf. archipastorĭ îĭ vor pașce în adeveratul duchŭ apostolescu.

Tradusă din limba rusă de
V. P. Samurian.